

AZ ATHENAEUM OLVASÓTÁRA

KOLDUSOK

ELBESZÉLÉSEK

IRTA
KABOS EDE

BUDAPEST.
AZ ATHENAEUM R. TÁRSULAT KIADÁSA. 1893.

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2015
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-615-5557-51-4 (online)
MEK-14457

TARTALOM
KOLDUSOK.
APRÓ FŐVÁROSOK.
SASS IDA.
SZÁRNYATLAN MADÁR.
SIVATAG.
AZ ÖZVEGY.
VÁSZONVILÁG.
ALVAJÁRÓ.
INTERMEZZO.
FELHŐS ALKONY.
MESE.
SZENT UJJAK.

KOLDUSOK.

Estefelé, mikor a templom mellől elindultak, a hó már vastag pelyhekben omlott s a főváros fehérebb volt, mint az ég, mely fölője borult. Hárman együtt egészen csinos koldus-kompániát tettek: az egyik foglalkozására nézve félkezű, a másik sánta, a harmadik pedig világtalan volt. Különösen a templom előtt s míg ki nem értek a városból. Az országúton valamit engedtek az elvekből s a félkezű legalább az ép kezével elég ügyesen bánt, a sánta is kevésbé szorult a mankójára, a világtalan pedig ki merete nyitni a félszemét, mellyel még észrevett a világból valamit, kivált ha annak a valaminek némi kis értéke is volt. A széles fővárosi utczákon szótlanul haladtak végig s nem sok ügyet vetettek a hóra, mely lassankint kiprémezte - ha nem is kifogástalan szabótalentummal - az ő rongyos vékony gúnyájukat.

De az utolsó házaknál, ahol gyérülni kezdtek a gázlángok s a messzeségből csak úttalan fehér mező világított feléjük: a három koldus egyszerre megállott. Valami bolond koldushumor tört ki belőlük s a különböző szavaknak körülbelül ilyen volt a foglalatja:

- Talán jó volna, ha testamentumot csinálnánk...

Világos, hogy a szomszédos helységig nem éppen könnyű útjok leszen s nyáron, mikor az országúton egy kis falusi szellő suhan végig, alig hanem kellemesebb a koldusoknak is a haza való gyaloglás. Máskor a tél sem csinál valami különösebb galibát s ha becsülettudóan meghúzza magát, a hidegségét még csak el lehet tűrni, ha az ember koldus is és nem is éppen akrobata. De most a hó olyan inpertinens állhatatossággal hullong, az országút felől olyan kellemetlen, szélhirdető fütyülés hangzik, hogy az ember még a városvégi apró házaktól védett utcát is otthonnak nézi, melyből nem szívesen mozdul ki. S ha ki kell mozdúlnia, ha belenéz az úttalan fehérségbe, melyen jó időben is egy félóraig kell baktatnia, hogy czélt érjen: bizony eszébe juthat a testamentom. Eszébe, még a koldusnak is.

Az utolsó lámpa alatt haditanácsot tartottak. Abban megállapodtak, hogy itt az volna a leg-egyszerűbb megoldás, ha valamelyiküknek jó négylovas hintója volna. Nem szívesen bár, de megnyugodtak benne, hogy ezt a kis hibáját hamarjában egyikük sem tudja jóvá tenni. Egyelőre gyalog, azaz egy kissé világtalanul s harmadrészt sántán kell az útnak neki vágniok, ha egyáltalán haza akarnak érni a familiához. S miután az idő a tél daczára erősen éjszakának hajlott, csakhamar megegyeztek, hogy minden tanácskozás megszakításával mielőbb el kell indulniok. S még egy búcsúpillantást vetve a néptelen utcára, a hó alatt pihenő házakra s az utolsó világító lámpára: elindultak.

A sántát közbül vették, hogy támaszkodhassék. A vezető a félkezű volt, míg a világtalan csak a lábait bocsájtotta a hármasszövetségnek rendelkezésére. Eleinte egészen jól haladtak, a hó némiképp világított, az országút sem volt egészen eltemetve s hogy összebújtak, valamelyes melegség híján sem voltak. A szél ugyan erősen a szemeik közé vágott, olykor majdnem vissza is lódította őket, de percznyi pihenő után csak újra tovább mehettek. A sánta, aki leg-hamarabb kifáradt, még egy kis vigasztalásra is vetemedett s a kellemetlen szél elől fejét mélyen lehajtva, azt jegyezte meg, hogy másfél óra alatt mégis csak otthon lesznek. S végre is, ha harmincz esztendeig koldusok lehettek, ezt a másfél órát is kibőjtölhetik.

A vak, ki legkevesbé fárasztotta magát, a jó kedvet akarta ápolni. Némi variációval egy bolondos német nótát kezdett dúdolni s ha a szél egy pillanatra megpihent, hallani lehetett a mély értelmű refraint:

- So drei, wie wir drei...

S ez az induló meg a sántának időnkint megújuló vigasztalásai elégségesek voltak az első negyedórára. Hogy az országút magasabban feküdt, nem tévedhettek el túlságosan. Míg csak bokán felül merültek a hóba, addig bizonyosak voltak benne, hogy az egyenes út kiváncsán némi megsértésével ugyan, de mégsem tértek le a helyes útról. Ha pedig a világtalan kissé mélyen talált a hóba süppedni s kiabálva jelezte a veszedelmet, akkor egyesült erővel kiszabadították s néhány kísérlet után visszataláltak az országútra. A hármasszövetség látóképesei ugyan némi keserőséggel tapasztalták, hogy a hó állítólagos világító képessége alig egyéb mesénél s hogy a hómezőkön éppen a sötét pontok azok, melyek az útkeresőknek világítanak (- amely fölfedezésre a humorosak azt jegyezte meg, hogy a Nap utcáin bizonyosan sötétséggel világítanak -), de azért behunyt szemekkel s minden tíz lépés után helyszemlélet tartva, mégis csak tovább haladhattak.

Egy félóra telt el s a koldusok alig tették meg az utnak egy harmadát. A sánta panaszkodni kezdett, hogy túlságosan sietnek s a világtalan is felhagyott a dúdolással. Kijelentette, hogy a félkezűnek jó a dolga, mert az egyik kezét zsebre vághatja, a másik pedig még jobban meg van védve a megfagyás ellen, neki azonban künn kell tartania mind a két kezét, mert az egyikkel a sántába kapaszkodik, a másikkal pedig egyensúlyozza magát; a hideg szél pedig éppenséggel nem veszi tekintetbe e kényszerhelyzetet s olyan vadul csipi a kezét, mintha tisztán passzióból lóbálná a levegőben. Pihenőt követelt, hogy ő is úr lehessen és zsebre vág hassa a kezét.

Csak a félkezű sürgette a pihenéstelen továbbmenést.

A sánta és a vak egy ideig kelletlenül engedelmeskedtek, de mikor a szél egyszerre bolondulni kezdett s nem elégedett meg azzal, hogy a hullongó havat csapkodja útjukba, hanem - mint valami felbőszített vadállat - a nyugvó hórétegbe túrta az orrát s abból is csúf hófelhőt kavart a szemük közé: akkor megszakadt a türelmük. Mint a legkitűnőbb katonák vezényszóra: ők minden felszólítás nélkül egyszerre megfordultak s hallgatólag kijelentették a szélnek, hogy beszéljen a hátuk közepével. Együttal pedig úgy megvetették a lábukat, hogy minden nagyobb erőlködés nélkül bárki észrevehette volna róluk, hogy egyelőre nem szándékoznak megfordulni és tovább menni.

A humort elsöpörte a havas szél.

A világtalan vaczogva szólott:

- Tán itt rekedünk...

A sánta valamivel tovább ment:

- Tán haza se érünk többé...

A félkezű gúnyosan káromkodott:

- Megfagyunk, mint a kutyák...

A szél egy pillanatra sem tartott szünetet. Túrta, kergette, szórta, vágta a havat s mintha mulatni akart volna a három nyomorulttal, úgy viselkedett a hátuk mögött. Annyi hót rakott hamarjában a hátukra, hogy napszámért se czipelnének annyit egyszerre s mikor a vak is láthatta, hogy ilyen teher alatt le kell roskadniuk, akkor egyszerre nagyot lökött rajtuk s a félkezű is alig tudott a lábán maradni. Ellenben a sánta és a vak kétségbeesett nyögéssel buktak le a hóba. Ugy bukdácsoltak benne, mint a leöntött macskák s a félkezű is vad remegés vett erőt. A szokásos káromkodás helyett az irgalmas istent emlegette s mikor a szél egy kissé kifáradt s elbukott társai fölkeltek, remegve szólott hozzájuk:

- Fogózkodjunk egymásba... Tartsunk össze, különben végünk van.

Kétségbeesve, szótlánul kapaszkodtak egymásba a koldusok és összedugott fejfel három hátat fordítottak a közös ellenségnek. Hogy egy helyben maradtak, lassankint körülfogta őket a hó s máris nehezükre esett, ha csak a lábukat akarták is megmozgatni. A sánta siránkozó hangon mormogta, hogy bizonyosan el kell pusztulniok, hogy a hó ellepi őket mindjárt és sohse mehetnek többé a templom elé koldulni.

A világtalan - talán megszokásból - szalasztotta ki a száján:

- Dicsértessék az ur Jézus Krisztus...

S a félkezű félig eszméletlenül suttogetta:

- Amen...

Nagynehezen kivergődtek a hóköpenyegből s mikor a szél egy kissé elcsöndesedett, újból megindultak. Csodálatosképpen a félkezű volt leginkább megrémülve. Vadul dolgozott benne az életöszön s mintha attól félne, hogy a legkisebb hangos szóval kihívja a szél dühét, vigyázva, halkán suttogetta:

- Tartsunk össze... Tartsunk össze...

S az összetartás egy időre használt. Mintegy öt percnyi utat nagyobb fáradtság nélkül tettek meg. A testükre rakódott hó még melegítette is némileg s ahogy sietvést haladtak, a hideget sem érezték annyira. A sánta egyszer-egyszer világosságot is vélt látni s biztatni akarta társait, hogy nemsokára otthon lesznek. A világtalan pedig szinte fanatikusan ismételte maga előtt:

- Nem lesz szél... Nem lesz... Nem szabad lenni...

Hirtelen a gyöngébb szélfúvácson át egy csegetyű szava hangzott. A három koldus megállott s talán a szívük dobogása is megállott. Alig kétszáz lépésnyire valami világosság látszott s a csengő is mind közelebb hallszott. Világos, hogy kocsí vagy szán közeledik. De a világosság útjából rémülve vették azt is észre, hogy jó messzire estek az országúttól s megfagyott havon haladva, azt hitték, hogy még mindig az országúton vannak. A kocsí vagy a szán borzasztóan gyorsan haladt s míg a félkezű még gépiesen suttogetta, hogy tartsanak össze, a három koldus egyszerre kitépte kezét a másikéből s öröklten, vad kiabálással futni kezdett a jármű felé.

Eszeveszettség volt. A kiabálás elveszett a felriasztott szélben, a három koldus most már egymást sem látta, a félkezű száradó torokkal vágtatott a tűnő világosság után, a világtalan azt sem tudva merre, a csengő után futott s a sánta csak bukdácsolt, kiabált és sirt. Bábel úgy meg nem zavarta az embereket, mint ez a csodálatos jármű ezt a három koldust. Futottak, sirva kiabáltak, bukdácsoltak s a világosság eltűnt, a csengés elhalt, a szél újra füttyölt...

Perczek teltek el. A sánta sirása hallszott s valahonnan a világtalan kiáltását hozta a szél. A félkezű megállott. A feje olyan bódult volt, mint a fuldoklóé, ki már lemondott. A borzalmas hidegben, a gyalázatos szélfúvác között az a világító kocsí úgy robogott el, mint a meg nem fogható, talán csak álomban fölmerült utolsó reménysugár. Most már az is elmúlt. Megállott és azt sem tudta: a társait várja-e vagy a halált.

- Vége...

A sánta összetalálkozott a világtalannal s együtt elbotorkáltak a világosság irányában, míg a félkezűre akadtak.

A világtalan, ki maga is futott, nem tett társainak szemrehányást. A félkezű megint azt motyogta: »Tartsunk össze... tartsunk össze...« S a sánta dühös siránkozással kiabálta:

- Élmi magatok is tudatok volna, de meghalni segítsek nektek, úgy-e?

A félkezű, mintha nem is hallaná, tovább motyogta:

- Tartsunk össze...

Összefogózkodtak. A félkezű vezetett, a sánta támaszkodott, a világtalan dicsérte az ur Jézus Krisztust és közösen elindultak keresni az országutat, az otthont...

APRÓ FŐVÁROSOK.

I.

Külföldre utaztam. Az osztrák határ közelében egy fiatal, erős ember szállott a kupémba s egy félóra múlva már beszédbe eredtünk. Megmondta, hogy német ember s egy félévi magyarországi tartózkodás után most visszamegy hazájába, ahol valószínűleg jobban fogja magát érezni. Valamit azonban itt hagy, amiért a szíve mindig vissza fogja húzni: egy kis húga porlik magyar földben.

Útitársam érdekes germán feje, meleg orgánuma hamar megnyertek s osztrák földön már mély beszélgetésben voltunk.

Hirtelen, majdnem minden átmenet nélkül, a városka felől kérdezősködött, melyben én lakom.

- Milyen ott az élet?

Azt hiszem, meglehetősen hű képét adtam. Semmivel se más, mint a többi vidéki város: egy kicsit bárdolatlan, egy kicsit nevetséges és meglehetősen unalmas. De van egy jó oldala: nem követelő. Aki békén hagyja, maga is békében maradhat tőle. Az emberek keresik egymást, míg meg nem unják, aztán szépen el vannak egymás nélkül is. Olykor rendeznek valami nagyobb mulatságot, a hol közösen unatkoznak, aztán elszélednek és folytatják külön-külön. Az asszonyok nyáron elutaznak s mikor hazajönnek, csinálnak ugyan egy kis galibát, mert szívnak magukba valami nagyvilágiast, amitől eleinte élvezhetlen nekik odahaza minden, de lassankint megint beletörődnek s meggy minden a régi kerékvágásban. Megszokják újra a kisvárosi unalmat s a kisvárosi gavallérokat. Egy kissé még kritizálósak, ha tehetik, kissé pletykások is, de nem esnek miatta tragédiák.

Az én germánom mosolyogva kérdezte:

- Hát nem amolyan apró főváros?

- Hogy érti?

- No, a városok is olyanok, mint az emberek: egy kis utánzástól nem riadnak éppen vissza. Kicsi a nagyobbat s a még kisebb őt utánozza. Aztán, mint minden utánzásnál, itt is akad egy kis bibi. Megesik az a kalamitás, hogy nem épp a legjobbat majmolják.

Azt hiszem, az asszonyokat akarta elriasztani, hogy ne szálljanak a kupéba, mert nagyon erősen dohányzott s egész füstfelhőbe temetkezett.

- Éltem egy darabig a fővárosukban. Nem mondom, hogy nem tetszett; az erős fejlődés, ha rakoncátlan, ha vad is, mindig tetszik. De egy kis mosolyra mégis indított. Mert én odahaza, Németországban megszoktam, hogy olyan városokat, olyan embereket lássak, akik álmosak és lábön járó teoriák ugyan, de legalább originálisak és párjukat nem találni sehol sem. De az önök fővárosában nem úgy van. A magyar nemzet eredete - úgy hallom - nem egészen bizonyos, de a magyar fővárosé - ezt már tudom - egészen kétségtelen. Aki nem hiszi, nézze meg Páris. Megtalál ott minden vonást belőle, csak hogy egy kissé finomabban. Még az erkölcsi felfogás is egy, de Párisban egy kissé szellemesebb. A »la France est une monarchie absolue, tempêrée par de chanson«, ami egy kissé idejét múlta, most, egy kis módosítással, erkölcsi életükre áll: erkölcstelenségüket a szellem mérsékli. Önöknél az utánzatban sok elvész, de inkább a szellemből, mint a másikból.

Közbevetettem egy rövid megjegyzést:

- Mintát választ ember és város egyaránt, de az nem olyan veszedelmes. Az iskolában is egy mintára »kezelik« a százféle képességeket, de az egyforma dresszura után minden egyéniség a maga törvényei szerint fejlődik tovább. S a városoknak épűgy meg van az egyéniségűk, mint az embereknek.

A fűstfelhőben egy perczig elmerűlt. Űgy tetszett, hogy gondolkozik.

- Nem tagadom. De ez bizonyos tekintetben olyan munka, mint mikor a labdát leszorítják, hogy magasabbra ugorják. A fejlődés megakasztása a továbbfejlődés érdekében. Mikor az iskolából kikerűlnek, előbb feledniűk kell, amit esetleg egyéniségűk ellenére is beléjűk szorítottak, hogy aztán igazán tovább fejlődhessenek. Űgy fejezhetném ki magamat, hogy mesterséges reakció a haladás érdekében. De a városoknál nem megy olyan könnyen. Az ember megvénűl a maga egyéniségűvel, de a városok élére bizonyos öltők után új emberek, új utánzők kerülnek; a város vénűlő lábait heves, ifjú fejek dirigálják s ebből komédiák lesznek.

Mosolygott, hogy olyan sokat theorizál s megjegyezte, hogy német, tehát született theorizáló.

Aztán folytatta:

- Hiszen kétségtelen, kiheveri az önők ifjú fővárosa ezt a csűf, idegen mintát. Csak attól tartok, hogy addig meg a kis városok őt veszik mintául s ezek már nehezebben fogják kiheverni. Nem tudom, nem figyeltek-e még meg szimptomákat, hogy apró fővárosok vannak keletkezőben? Ahol, a belső szűzibb érzék daczára, divat a lazább erkölcsi felfogás? Ahol, hogy űgymondjam, kétféle morált ismernek: morálist és immorálist? Ahol egyszóval pápábak a pápánál s nagyvárosiasabbak, mint a főváros?

Nem állottam meg, hogy egy kérdést ne koczkáztassak:

- Csak űgy theoria révén jut az ilyen kérdésekhez?

...A dohányzás nem használt. Az állomásnál asszonyok szállottak a kupéba s a csomagaikról látszott, hogy hosszabb ideig lesz hozzájuk szerencsénk. Az én germánom nem épen szeretetteljesen nézett reájuk, aztán halkan felém sűgött:

- Talán az éjjel még beszélgethetűnk...

Aztán hallgatag lett. Valami könyvet vett elő, abból olvasgatott, de nem nagyon figyelmesen. Egyszer-egyszer átszólott hozzám, majd lebocsájtotta az ablakot és kitekintett a futó vidékre. Űgy tetszett, hogy álmodozik, hagyta magát altatni a vonat egyhangű robogásától. Csöndes alkony borult a tájékra, a vonat nyomán húzódó kürtőfűstben a homálytól már látszani kezdtek a röpködő tűzcsillagok, a beáramló levegű kezdett éles és fűstszagű lenni, a visszafutó fáknek már csak körvonalai voltak kivehetők, a robogáson hazatérő állatok kolompja hangzott át... Megkezdődött az utasok éjszakája...

II.

...Az olajlámpa fölé áthűztam a vászonburkot, az ablakot becsuktam, cigarettre gyujtottam s egy kissé kényelembe helyezkedtem. Az asszonyok elaludtak. Az én germánom egy pillantást vetett reájuk, aztán, amennyire a vonatrobogás engedte, halkan mesélni kezdett...

III.

- Nyár közepén kaptam meg a szerződést a Torda-gyárhoz. Csak szeptember elején kellett jelentkeznem s addig elvittem az én beteg húgocskámat fürdőbe. Volt ön már valaha fürdőhelyen?

- Voltam.

- Az a szabadság országa. Nem mondom, hogy mindenkinek, de nagyon soknak. Az a sok melegvérű asszonyka pezseg, mint a champagnei és ugrik, mint a - dugasza. Egy kissé víg ott az élet és nem éppen csak betegek élnek. Vannak ott asszonyok a világ minden részéből, és egyformák, vagy legalább nekem tetszett úgy, hogy egyformák. Ami ott beszédben történik, azt nem veszik olyan szigorúan s néha a tetteket sem. Az emberek fürdön és álarcosbálon igen liberálisak. A kis húgom, szegény, a levegőt, a fákat, a virágokat kereste, csak azokat látta, én olykor egyebet is. Egy asszonyka volt ott a legvígabb fajtából, az még rám is kivetette hálóját. Különbösen igen kedves, aranyos háló volt s az ilyen aranypóknak áldozatul esni sem éppen utolsó mulatság. De én a húgomra gondoltam, az ő beteges testecskéjét óvtam, véle sétáltattam, neki mesélgettem csodásan szép útakról, csillagokkal kivert, mélyszínű égboltról, nehéz illatú virágokról és nem akadhattam a hálóban. Egy ilyen kis beteg, ránszorult húgocska bámulatos biztosíték a hálóban akadás ellen...

Egy este a kis húgom elaludt. Megcsókoltam s néhány percre lesiettem a parkba. A második fordulónál már elébem került valaki.

- Mégis csak megtaláltam...

Az aranypók volt. Hogy egy villában laktunk, a szomszédságot elég jognak vette és habozás nélkül megszólított s nemsokára bizalmasabb is lett. Meg kell adnom, hogy az őszinteségből mintának mehetett volna. Szinte szeretetreméltó vakmerőséggel, aminőre csak asszonyok s azok is csak bizonyos időben képesek, kezdte vallomásait. Megrögzött, változhatatlanul egyhangú sorsáról beszélt s benne volt hallgatag a felszólítás, hogy változtassam meg. Az aggályokat - ha férfi egyáltalán táplálna ilyen férgeket - szintén hamarosan eloszlatta. Őt az egész fürdőben senki sem ismeri; először van ott s valószínűleg utoljára is. Nekem sem mondja meg, hogy kicsoda s csak rajtam áll, hogy többé ne találkozzunk. Néhány nap múlva el fog utazni s ha kívánom el fogja felejtetni, hogy milyen színű hajam van, aminek fejében én is vállalkozhatnám hasonlóra. Szóval: olyan megmagyarázhatlan nyíltsággal beszélt, aminőre csak vagy gyökeréig rohadt asszony képes, vagy olyan, aki akaratlan, ösztön ellenére mindig jó volt s megérkezett a percze, midőn a lélek teljes elaltatásával nem tud és nem is akar ellenállni a kísértésnek. A becsületes éhező, aki nem titkon lop, de kiordítja a világnak, hogy ő most nem lesz becsületes, ő most lopni indul...

A parkon homály és csend ült. A szép aranypók látta a ragyogó csillagokat s egy kis lázban égve, engem is figyelmeztetett rájuk. Forróbban kezdett beszélni s már kevesebb volt az összefüggés a beszédében. Azt hiszem, egészen közel simult hozzám s én, az én vastag germán fejemmel, elég számár voltam, hogy húzódtam tőle. Sőt amikor a villa egy kis ablakában a világosságot elzárva egy sugár árnyat véltem észrevenni, azt hiszem szóltanul hagytam ott az aranypókot, és pók és háló és csillagok dacára szaladtam az árnyamhoz és csókoltam az én felébredt húgocskámat. És eszembe sem jutott meghallani azt a szót, mely pedig nyomon követett s mely alig hangzott másképp, mint: nyomorult -

Nem is láttam többé. Három nappal később már útban voltam a húgocskámmal Magyarország felé, új állomásomra. A kis húgom rendbe szedte az új lakásunkat, én az új gyáramat. Én kikergettem egy csomó lusta munkást, följelentettem néhány megvesztegetésre váró finánczot és megtisztítottam a gyárat; a húgocskám meg nekifogott a kis kertnek, kiirtotta a gyomot,

ásott, ültetett, gyomlált. Szóval, rendet csináltunk mind a ketten. S én meg voltam elégedve a húgommal, Torda, a gyáros, meg én velem. Azt hiszem, rendkívül megkedvelt s a kis nővére - aranyos, édes gyermek - meg is súgta nekem. Két hét folyhatott le ezenközben s ekkor a helyzet körülbelül ez volt: Torda imádott engem, én pedig a legjobb úton voltam, hogy nyakig bolonduljak az aranyos, édes Ilonkába. Ez volt a Torda nővére.

S mikor egy szép napon arra felé indultam, ahonnan én meglesetlenül nézhettem az én dolgos, aranyos méhecskémet, - a Torda-lak tornácán egy asszonyt vettem észre, a Torda hazatért feleségét. S ha megmondom, hogy szeptember daczára fázni kezdtem, ön nem volna az az okos ember, akinek gondolom, ha ki nem találná, hogy ki volt az az asszony.

...A manóba is: az - aranypók. Mert még esnek tréfák ezen a keserves világon.

IV.

Kell valami rendkívül okosnak, vagy rendkívül ostobának lenni egy becsületes ember arczában, hogy az asszonyok mindjárt megismerik. Az aranypók úgy tett, amint valamikor mondta: elfelejtette, hogy milyen színű a hajam. Csak egy-egy tréfájából érezte, hogy ismer. Társaság volt nála; kénytelenségből, mert a gyáros megkért, én is fölmentem s úgy emlékszem, meglehetősen szótalán voltam. Gondolom: valami napi tárgyról volt szó. A helyi lap szerkesztője fontoskodott s mikor valami bűnről volt szó, páthoszszaal szavalta:

- Csak egy bűn van: a hazaárulás.

Az aranypók pedig vállát vonogatva jegyezte meg:

- Aki a hazát elárulja, az csak pimasz, de aki egy asszonyt elárul, az - számár.

Amivel én már meg lehettem nyugtatva, hogy mivé lehetnék, ha beszélni jönne kedvem. S az aranypók egészen nyugodt is volt, hogy én nem fogom elárulni. Aminthogy én is egészen nyugodt voltam, hogy ő - el fog engem árulni...

V.

A kis húgomnak estenden azt meséltem, hogy nincs szebb, mint a kertben a kis padra ülni s nézni a csillagok sugaras kalandozását, hallgatni a bokrok sűgását s nem járni sehova, ahol emberek vannak. És nem jártunk sehova. Nem akartam, hogy összeszokják azzal az asszonnyal, s inkább magam is lemondtam arról a gyönyörűségről, hogy csodálhassam azt a kis aranyos méhecskét, aki egy földél alatt volt az aranypókkal. Amilyen gyermekes szívem van, fájt bizony, de kiállottam. Sőt már gyakoroltam magam a lemondás nemes erényében: a leshelyre sem jártam, hogy titokban nézzem ragyogó arcát, szalmaszín haját...

Hajnal tájban mentem le a gyárba. Félúton intett felém Ilon.

Megszólított:

- Wallon úr, szándékosan kerül minket?

Az ördög van az efféle kérdésekre elkészülve. Motyoghattam én akkora ostobaságot, hogy egy diák is büszke lehetne reá. S a leányka majdnem szomorúan felelt. Elmondta, hogy a bátyja őt okolja, - talán megsértett, talán nem volt elég kedves hozzám, - azért bujkálok folyton. Amire én persze csak motyogtam, mert végtelenül együgyű vagyok, ha nővel állok

szemben. S Ilonka megfenyegetett, jobb erkölcsöket kívánt, s indult tovább, de annyit még odasúgott nekem:

- Ha kerül, azt fogom hinni, hogy a kis húga nem is - húga, hanem...

Azt hiszem, a vér az arcomba szökött. Bizonyos voltam benne, hogy ilyen gondolatra ez a gyermek nem jöhetett magától, ezt mástól kellett hallania, hogy kitől, az iránt sem voltam kétségben. S megrémültem. Engem üldözzön, bántson, kínozzon, de azt az én beteges, érzékeny, édes húgocskámat ne...

Elhatároztam, hogy alkalmat keresek és beszélek vele. Aztán csakugyan nem beszéltem vele. Szerencsére a gyárban valami baj támadt. Nyáron különben is roppant nehéz a dolog a gyárban, aztán meg kevés lett a vízünk is, többször szünetelni kellett s éjjel-nappal folyton a gyárban voltam. Nem volt annyi időm, hogy a kis húgommal kiülhessek a kertbe, szegényke egyedül nézte a csillagok kalandozását, egyedül hallgatta a bokrok susogását, amire én tanítottam, és halványodott, gyengült, amire én már dehogy is tanítottam.

Késő este, mikor végre leszökhettem hozzá néhány perczre, a nyakamba borult, engem sajnált és nekem majd meghasadt a szívem, mert hát szegényke ő volt a sajnálatra méltó. A kis arczocskája megnyúlt, a haja, a szeme mintha világosabb lett volna, s egyszer-egyszer bevallotta, hogy a szíve nem egészen rendesen dobog.

Aztán a gyárban még több lett a dolog, még kevesebb volt az időm, azt az asszonyt és Ilonkát is egészen elfelejtettem. A húgom mesélte, hogy az az aranyos gyermek mindennap lejön hozzá, elbeszélget, eltréfálgat vele s mulattatja, míg én távol vagyok.

Délután volt. Fenn a gyárban az egyik kád léket kapott s ott dolgoztam, hogy amit lehet, megmentsek.

A szolgálóleány futott be hozzám a hűtőbe:

- Nagyságos úr, nagyságos úr, - a kisasszony...

- Mi az?

- A kisasszony az ujságot olvasta és hirtelen összeesett.

Ész nélkül rohantam le. Az én édes, egyetlen húgom (egy könyvet morzsolt le a kezével, s látva, hogy észrevettem, majdnem szégyenlősen vetette közbe: »Ne vegyen mindent észre! Nagyon szerettem azt a gyermeket!«) ...az én édes, egyetlen húgom eszméletlenül feküdt a pamlagon, hová egy jószívű munkásné emelte. Csókoltam, költöttem, nem ébredt. Nem is ébredt fel többet; valami nagyon megnyomta a szívét s az ilyen gyöngé madárnak kevés is elég. Bolond volnék, ha én most azt akarnám elmondani, mit éreztem; meggyötört akkor eléggé és semmi kedvem, hogy marczangoljam magam. Az volt az egész dologban, hogy az a kis német lap, melyet a húgocskámnak járatam, valami pletykát hozott, amiben az volt elmondva, hogy ebben és ebben a gyárban, egy fiatal, szép remete lakik, akiért epednek a lányok, az asszonyok, de ő behúzódik regényes fészkébe s ellen tud állani a kisértésnek, mert a fészekben van egy kis csodaszép, gyöngé pelyhű madárka, aki a világ előtt a remete - húgocskája. A pletyka olyan otromba világossággal volt megírva, hogy mindenki megérthette. Hát a remete, az én volnék, annak a gyöngé pelyhű madárnak pedig szerencsésen elhallgattatták a szívecskéjét.

Abban a pillanatban nem voltam egészen az eszemnél. Végre is mire való volna az az ész, ha még ilyenkor sem hagyná el az embert! Odamentem, ahol a gyalázatosság forrását sejtettem. A felső házban a gyáros valamit írt épen, az aranypók hímzett, a kis Ilon azonban reszketve lapult meg, mikor engem észrevett.

Talán kissé hangosan találtam kimondani:

- Torda úr, megölték a húgocskámat!

A gyáros felugrott és ijedten nézett rám. Odaadtam neki azt a lapot, s míg olvasta, én az aranypókot néztem, hosszan, égő szemekkel. Olyan csöndesen hímzett tovább a nyomorult, mintha az élete függne tőle.

A gyáros sápadtan kérdezte:

- Ki tehette ezt?

Remegő hangon feleltem:

- Valaki, akit én nagyon megbánthattam, vagy aki engem bántott meg nagyon s aki el akar üldözni, meg akar ölni, hogy bosszút ne állhassak... Valaki, aki tudta, hol kell engem megsebezni, aki...

A kis Ilonka holthaltványan, majdnem leroskadva omlott elém:

- Nem, nem olyan... nem akartam megsebezni... öljön meg... én súgtam a szerkesztőnek... én mondtam, hogy el kellene magát választani attól a lánytól... mert nem akartam, hogy vele legyen, mert szeretem...

Összeesett. Az az asszony, az aranypók, hozzásietett és fölemelte. Egy pillanatra megszédültem, de csak egy pillanatra. Eszembe jutott, hogy ez a lány ilyen csak attól az asszonytól hallhatott, hogy - ha mondta is - az a szerkesztő az ő gyermekes szavára nem tehetett ily gyalázatosságot. Itt másnak kellett történnie. - Hidegen szóltam az asszonyhoz:

- S ön eltűri, hogy ez a gyermek önmagát vádolja?

Rám nézett kihívóan.

- Eltűri, hogy ennek a gyermeknek egész életére lelkében maradjon a fulánk? Eltűri és nincs egy szava, egy bűnbánó, világosító szava...?

A gyáros révetegen nézett engem is, az asszonyt is. Az egész egy perc volt. Az aranypók megérezte a vihart és erős hangon vágta ki:

- Hát én voltam... áruljon el...

...Keményen, vadul csapott le rá a gyáros, a férj keze...

VI.

...A kupében az alvó asszonyok mozogni kezdtek. Az én germánomnak égett a szeme, a hangja; nem látott maga körül senkit, semmit. Lázzal, remegve fakadt ki:

- És ha lecsapta, ha megölte - visszakupom én azzal a húgocskámat?

Az asszonyok ijedten riadtak fel...

SASS IDA.

Este Sass Ida hazajött a városból. Öreg szüleinek, kik nem várták s fölöttébb meg voltak lepetve, azt mondta, hogy gonosz sejtelmek bántották, álmában betegeknek látta őket s nem volt maradása. - Ennyi az öregeknek éppen elég volt, hogy egy verset sirjanak az örömtől, aztán még a szokottnál is nagyobb fürgeséggel bizonyították, hogy semmi bajuk és Ida úgy tett, mintha meg volna nyugtatva. Túláradó kedvvel csókolta az ősz tiszteletes kezeit s a remegő matrónának a homlokát:

- Csakhogy semmi baj, édeseim...

S alig akartak az öregek egy kissé kirakodni azzal a sok apró hírrel, eseménynyel, ami egy év óta - az Ida távollétében - felgyülemlett, a leány egyszerre fáradt lett, izgatottságot, kimerültséget emlegetett s aludni ment...

I.

A tiszteletes úr úgy tett, mint aki a hetven évét nem is érzi. Kora hajnalban, mikor az égen még csak amolyan szürkével itatott, narancsszín sávok mutatkoztak, már kiment a kertbe s azzal a mindent feledő odaadással, melyre csak az öregek képesek, virágokat szedett bokré-tába, hogy oda tehesse a leánya párnáira. Egy aczélszínű búbos galamb lerepült a dúcra s odalibegett az öreg lábaihoz. A tiszteletes egy percze félbehagyta a kötögetést.

- Hess búbos - most egyéb dolgom van.

A búbost egész sereg galamb követte s ott tipegtek, búgtak, röpködtek körötte, mint valami anyatyúk körül a gyöngé, citromos pihéjű csibéi. Egészen közel merészkedtek hozzá s ha egy rövidebb száru bimbó kicsúszott a kötöző ujjai közül, egyszerre az egész raj neki esett a szegény virágnak. A tiszteletes ilyenkor fölemelkedett, hangosat csettintett a nyelvével s egy darabig nyugta volt, mert a galambok bűgva felrepültek a dúczokba. De nem sokáig tartott s újra csak ott voltak körötte, a parányi fényes szemeikkel olyan álhatatosan nézve fel hozzá, mintha megbűvölte volna őket.

Mikor a bokréta készen volt, valami zöld selyemszalagot csavart köréje, amit az almáriom gyomrában talált valahol. Aztán egyet hessentett a galamboknak s lábujjhegyen visszacsomolygott a paplakba. A felesége még jóízűen aludt s az öreg tiszteletes nem állotta meg, hogy egy percze meg ne pihenjen az ágyánál. Kicsavart a bokrétaból egy rózsaszálat, a meggömbült szárát szépen egyenesre húzta s aztán odatette az alvó matróna párnájára. Hadd legyen az asszony is meglepetve, ha fölébred. Csak ekkor tipegett tovább a lánya felé. Ahogy Sass Ida a hófehér párnák között szunnyadt, az öreg elnézte s mintha azt figyelte volna, hogy nem bántotta-e az a nagy város a szegénykét. De nem mert sokáig maradni; félt, hogy felébreszti s mégis csak korán volna még egy kissé. Pedig az bizonyos, hogy ha egyszer felnyitja a szép szemeit, már csak nem hagyja egyedül járkálni az édes atyját.

Visszament a kertbe.

A kis falu akkor kezdett ébredni. Az angyalok odafenn félrevonták a felhőfüggönyöket s derülten nézegettek le a falura. Már pedig nagy szégyen lett volna, ha ez még ekkor is tovább alszik. A távolból hallatszott a jószág, amint ostopattogás mellett húzódott ki a rétre. A kertrácson át látszott néhány paraszt, ahogy felfegyverkezve szintén már munkára volt indulóban. Egyik-másik észre is vette a tiszteletest s alázatosan megemelte a kalapját a

köszöntésére. A fákon madarak kezdtek mozgolódni, egyszerre a harangszó is belezendült az ébredés morájába s az öreg pap ajka halk imát mormolt.

Aztán hangosabb lett az egész vidék. A madarak, a galambok összefolyó hangicsálását emberek lármája fojtotta el; a nap most már egész buzgalommal látott hozzá, hogy láthatatlan sugárszállaira fűzze a remegő harmatgyöngyöket, melyeket aztán éjszakára ismét széjjelszór, mint valami évődő gavallér, aki a legritkább ajándékból hódol a kedvesének, aztán egy mord tekintetért megharagszik s izzé-porrá töri, amit olyan fáradsággal állított össze. Az öreg tiszteletes a kerti padról, melyen megpihent, hallotta, hogy odabent a felesége felébredt, de úgy tett, mintha nem venné észre. Hadd legyen ideje neki is valami kis meglepetésről gondoskodni. Hiszen végre is, neki is leánya. A tiszteletes úr hát csak nézte tovább a természet életét s nem ment be a lakásba.

A pad fölött, az ablakon át szólott le hozzá az asszony:

- Ne költsem fel Idát?

Az öreg Sass csak félig fordult meg:

- Ne bántsuk szegénykét... hadd aluszsza ki magát.

- Köszönöm a virágot.

- Virágot? - álmélkodott az öreg - ugyan milyen virágot? Piros-e vagy fehér? Mert ha piros, akkor sírtál, anyjukom, az éjjel. Sírtál a leányodért, mert mama-könyvből, ha éjjel harmatozik, piros virág fakad. Úgy mondják...

- Jó, jó, - nevetett az öreg asszony, - ismerem én annak a piros virágnak a bokrát. *Vágott szára* van annak, nem így terem a könyrózsa.

Az öreg tiszteletes rázogatta a fejét hamisan:

- Hogy megokosodik az asszonyféle is! Már hogy ilyet is észrevesz...

Aztán kedvtelve gyújtott pipára s vidáman nézte a kis faluját. Olyan volt az egész, mint egy kis fészek. Köröskörül szürke hegyek, mintha úgy összehordták volna őket s közöttük a völgyben a sok fiók, kertek közé, biztos helyre fészkelve. A tiszteletes úr úgy látta, hogy isten áldása van az egész falun. A sok paraszt, aki a kert szélén, az országúton elhaladt, olyan vidám volt, mint az ég. Ahogy a kalapját megemelte, az ember azt sem tudta, jókedvből teszi-e vagy tiszteletből. Egy kaputos ember se volt közöttük, csupa egészséges, vidám, nehézkes paraszt. S egyszerre az öreg papnak úgy tetszett, mintha valami idegen ember közelednék. Magas, vékony, városi viseletű. Ahogy közelebb ért, mélyen megemelte a kalapját.

Rákiáltott a tiszteletes:

- Zádor István!

- Én vagyok, Sass bácsi.

Szinte ugrálni kezdett széles jókedvében. Elébe sietett az ajtóig, megölelte s aztán a homlokára ütött:

- Jaj én számár! Hogy előre nem tudtam. Zádor István ne jönne meg, ha Ida hazajött? Hát csak beljebb fiú! A kisasszony ugyan még alszik, de ketten majd csak felébreszszük. Hé, anyjuk! hozok valakit.

S vitte magával diadalmasan a házba...

II.

Sass Ida éppen akkor jött ki a szobájából. Égszín sávokkal befutott fehér ruha simult karcsú természetéhez s vértelen arcza a tornyosan font szénfekete hajsátor alatt még sokkal fehérebbnek látszott. Zádor István érkezése nem lepte meg. Úgy tetszett, hogy értesülve volt jöttéről. Annál nagyobb zavarban volt a fiatal ember, kit az öreg tiszteletesnek szinte vonszolnia kellett magával. Fogta a kezét s mintha egy akaratos gyermeket kellett volna vendég elé állítania, egészen Ida közelébe vitte.

Ott megszólalt:

- Jó reggelt tőlem, meg ettől a hosszú legénytől.

Zádor István és Sass Ida ott állottak egymással szemben és mintha rosszban kapták volna őket, csak félve, alig merték egymást köszönteni. Az öreg Sass csak nézte a zavarukat s ragyogott az arcza.

- Hm, hm - nézze meg az ember, hogy meg vannak lepetve! Mintha bizony nem együtt eszelték volna ki ezt a szép találkozást.

A fiatal ember halkán jegyezte meg.

- Nem tudtam, hogy Ida itthon van...

- Nem-e? - duruzsolt az öreg jókedvvel - nyomorult véletlenség, hogy egy városban élnek s aztán egyszerre haza szállingóznak. Nem is tudtak róla, hogy milyen egyformát cselekesznek! A kis idegenek...

Aztán egyet taszított a fiatal emberen:

- Hát arra való az öreg, hogy bolonddá tegyék? Vőlegény és menyasszony volnátok, vagy mi - és el akarnád velem hitetni, hogy abban a nagy városban nem is találkoztatok? Ejnye, fiú... Hiszen nagy úr egy képviselő, az bizonyos, de Absolon Péter, mikor magával vitte Idát nevelőnőnek, megmondotta, hogy a vőlegény számára nyitva a háza mindig. Csak elmentél hozzá egyszer-másszor?

Sass Ida kissé elfordult s mélységesen hallgatott. Zádor István halkán felelt:

- Eleinte voltam ott...

- Hát aztán?

- Aztán tanulnom kellett.

A tiszteletes kaczagott.

- Ez már más. Az annak a rendje. Aki meg akar házasodni, siessen azokkal a vizsgákkal. Hát ügyvédek vagyunk, meg van a diploma? Lészen nemsokára lagzi?

Sass Ida mereven nézett a fiatal emberre, mintha meg akarná búvöltni. Zádor egy perczig visszanézett reá, aztán nem állotta a tekintetét s lehorgasztotta a fejét. Mintha követ kellett volna nyelnie, nagy kín rajzolódott az arczán, a szemeit leszegezte a földnek s fulladtan, rekedtes hangon szólott:

- Megbuktam...

Egyet tántorodott az öreg. Aztán főlegyenesegett, valami csodálatos megvetéssel nézte a fiatal embert s hallgatott. Az ablakon frissen sült be a nap, körülvilágolta az aggastyán magas alakját, de az a két fiatal teremtes árnyékban maradt. Az ajtó megnyílt s a tiszteletesné iparkodott befelé, hogy üdvözlje az ő leendő vejét. Abból a néma, szomorú jelenetből nem vett észre semmit, csak kiterjesztette a karjait s már szóra akarta nyitni az ajkát, mikor az öreg

pap félúton elébe került, egy öleléssel leszorította a kiterjesztett karjait s félig haraggal, félig szomorúsággal, a fejét a fiatalok felé fordítva, azt dörögte a fogai között:

- Ne bántsds...

S nagy megvetéssel, a matrónát magával huzva kifelé, tette hozzá:

- Megbukott a nyomorult... megromlott...

III.

Magára vette a hosszú fekete kabátját, a fényes, bársonyos kalapját és megindult a faluba. A hetven éves ember lelkét meglehetősen nagy kétségbeesés fogta meg; amolyan lehetetlen érzés, amikor az ember kétségbeesik meg meg is nyugoszik abban a tudatban, hogy éppenséggel nincs módjában a dolgokon változtatni. Mikor elindult, nem gondolt egyébre, mint hogy magánosan bolyongva legalább elsirassa az ő szép összeomlott álmait; azokat a fiatalos szívvvel szőtt terveket, melyeket nyári estéken a kertben festegettek maguknak, ő, a hitvese és az özvegy Zádorné, mialatt a gyermekek a virágok között - bujdosó virágokként - el-eltűntek, meg újra előkerültek. A tervekben rendben volt minden; a fiú bekerült a városba, a lányt az édes apja tanította, aztán vakáció idején a fiú vette át az apa szerepét és taníttatta a jövő asszonyát. Az ég verőfényes, az éjszakák kaczagók voltak: a fiatalok szerelme édes-fakadóban.

Zádor István stipendiumokat kapott, Sass Idát Absolon, a képviselő behívta a falusi kastélyába, a lányai mellé nevelőnőnek. Az öregek mindkét részen boldogok voltak. A negyven éves Absolon, aki a faluban soha senkivel sem állott szóba, sokszor a hintóján kísérte haza Idát s egyszer-egyszer maga is benézett az egyszerű paplakba. Mikor aztán ősz felé az Absolon-család felköltözött a fővárosba, Sass Ida szépen visszajött az öregeihez s akkor megindult a nagy levelezés Zádor Istvánnal. Tavaly, mikor Absolon azt mondta, hogy magával viszi Idát a városba, Zádornak már csak egy éve volt hátra. Úgy volt, hogy leteszi az ügyvédi és aztán megülik a lakodalmat. Absolon Péter magához hívatta a fiatal embert és megígérte neki, hogy majd az irodanyitás nehéz napjaiban segítségére lesz.

Az öreg tiszteletes nagyon boldog volt, hogy minden olyan szépen ment.

S most a nyomorult megbukik. A hálátlan lerontotta a szép álmokat. A tiszteletes eleinte úgy le volt sújtva, hogy nem is hitt ez álmok feltámadásában. Úgy gondolta, hogy ez a bukás helyrehozhatatlan. És a falu útján, a ragyogó napvilágban, a köszönő hívek között járva, siratta az ő szép leányát, a szegény matrónáját, önmagát. Egy perczig Absolonra is gondolt s a szégyenre, hogy a képviselő milyen hálátlanra pazarolta jószágos indulatát. Nagy, hatalmas fájdalmat érzett a szívében.

Egyszerre eszébe jutott az a szegény özvegyasszony, az öreg Zádorné, aki olyan szomorúan járt az egyetlen fiával. S feltámadt benne a pap. Azt a szegény asszonyt meg kell vigasztalni. A mindenható és az írás segíteni fogják, hogy megtalálja a szavakat, melyek a szegény asszony lelkébe megnyugvást hintsenek. A tiszteletes egyszerre elfelejtette összeomlott álmait, a hitvesét, a lányát, önmagát s csak a lelkész kötelességét érezte, akinek egy búban hanyatló lelket kell az írás friss harmatával föléleszteni. Gyorsabban lépkedett az agyagos úton s a falu végére tartott a Zádorné viskójához.

Az özvegy ruhákat teregetett. Sass messziről köszöntötte.

- Isten áldását e kis házikóra.

Az asszony fürgén, vidáman dolgozott tovább s úgy a munka mellől szólott vissza:

- Az áldás meg vagyon, áldassék az Úr. - Megjött a fiam.

A tiszteletes belépett az udvarra. Egy kissé zavarban volt. Úgy érezte, hogy az írás nem világosította meg eléggé s még nem találta meg a szót a vigasztalásra. Csak hallgatta hát egy darabig az öreg asszony gondatlan beszédét s míg úgy tett, mintha figyelne, voltaképpen gondolkozott. A kalapját leemelte s hagyta, hogy a nap melege érje ezüstszin fűrteit. Egyszer-egyszer végigsimított a homlokán és majdnem beszélni kezdett. Aztán beszélt is, de csak amolyan formáságokat, semmis szavakat, üreseket. Még várt.

Zádorné megsokalta.

- Baja van a tiszteletes úrnak?

Sass azt hitte, hogy most eljött az ideje és kenetteljesen kezdett szónokolni. Úgy segített magán, ahogy szokás: intett az örömtől, mert éjszaka jön a napra, bánat az örömré. Aztán egy merész ugrással a városra tért át, mely tele van gonoszossággal s mint seb a testen, terjed tovább mérgesen, öldökölve. Jaj a szegény báránynak, ha a farkasok közé téved: százszor jaj a szegény fiatal léleknek, ha a gonoszosság levegőjébe kerül. A főváros magába zárja, megmételtyezi s a jók hamut hinthetnek a fejükre, sírhatnak a fűzeknél, mert ismét megkevesbedett az ő számuk. Ártatlan, jó szív lehetett, tele hajlandósággal a jóra s a gonoszosság karmai között mégis elvérzik...

A tiszteletes hangja nagyon komoly és ünnepélyes lett. Zádorné sóhajtott:

- Úgy kell lenni, tisztelendő uram. A fiam is úgy beszélt az este...

Sass bólintott:

- Nagyon okosan.

Az özvegy tovább beszélt:

- Szegény fiatal leánykák, olyan gyöngék, mint a frissen hullott hó, hogy tudnának ellenállni annyi kisértésnek.

A tiszteletes korigálva szólt közbe:

- Utána esik a kisértés a fiúnak is, még jobban. Mert erősek után fut a kisértés. A gyöngye magától is esendő. A szegény fiúk...

- Mesélte a fiam, hogy ártatlan szelid leánykák, mint romlanak el a városban. De hisz oly nagy a kisértés...

A tiszteletes megint közbevágtott:

- Azok a szegény fiúk a legjobb szándékkal mennek, tanulni akarnak, hogy az özvegy édes anyjuk vénségére ne kínlódják tovább. Aztán jönnek a pajtások, a kártya, a tivornya, amikben az ördög lakik és megveszik őket. Tanulnának szegények, de nem megy. A betüből, az utcázárol, a sarokból, mindenünnen hívogatja a gonosz...

- És a leányok - folytatta rendíthetetlenül az özvegy, - jaj, a szegény báránysok. A fiam mondta: ismert egyet, szelid volt, mint a galamb s utána nyúlt egy nagy úr. Árva kis galamb, bizony elvesztette a fejét...

Sass úgy találta, hogy világosabban kell szólania.

- Bizony, édes Zádorné, még azon sem kellene meglepődnie, ha most valaki betoppanna s azt mondaná, hogy a fia nem tanult, megbukott.

Az özvegy fölemelte a fejét.

- De már annak azt mondanám, hogy hazudik, mert a fiam fiskális. Itt az írása a fiókomban...

S oda futott az almáriomhoz, kihúzta a fiókját. Egy sereg kendőt kellett felbontania, ott pihent bennük a nagy pecsétes írás. Odatartotta a tiszteletes szemei elé diadalmasan, hogy betűzze ki. S az öreg csak a hatalmas, fatartóban pihenő pecsétet látta, de az írást betűzni nem tudta, mert szédülés fogta el s ösztön szerint érezte, hogy a fiú valami okból hazudott neki. Reszkető kézzel fogta a diplomát s alig tudta visszaadni, pedig most már haza akart menni, haza...

Az ajtóban is hallotta az özvegy hangját:

- De a lányok... szegények... a fiam mondta...

IV.

Az úton visszafelé a tiszteletes úrnak az járt az eszében, hogy vajon nagy baj volna-e, ha a paplakot többé nem érné el? Úgy találta, hogy az ember egy nappal mindig tovább él, semmint kellene...

V.

A kakukórás, egyszerű papszoba soha sem hallott olyan beszédet, aminő most benne folyt. Zádor István az ablakhoz huzódott s rettenetesen hallgatott, de Sass Ida, kinek halvány arcát valami izgatott pirosság öntötte el, annál inkább beszélt. Szaggatottan, halkított hangon szólt:

- Nagyon jól tudtam, mért maradtál egyszerre el. Láthattad, hogy egyetlen egyszer sem vontalak kérdőre, pedig ha téged is meg akartalak volna csalni, erről a fegyverről nem mondtam volna le. De ha sohasem tudtad volna meg s mikor a vizsgát letetted, eljöttél volna hozzám, hogy megkérj: én magam mondtam volna meg, hogy nem vagyok hozzád méltó...

- Régen tudtam...

- Tudom. Ah, arról én már rég lemondtam, hogy a tied legyek. Abban a pillanatban, mikor ráléptem erre az útra, tisztában voltam, hogy veled többé nem találkozom s ha igen, nem ismersz többé engem. Ha szüleim nincsenek, most sem látnál...

Egy perczig hallgatott, aztán folytatta:

- Sohasem kértem volna számon tőled szerelmedet, ígéretedet. Meghuzódtam volna, ahol senki ismerősöm s csak véletlenül hallottam volna meg, hogy elvettél valami tisztességes leányzót. Az a köny, mely akkor szememből kifakad, nekem lett volna szemrehányás, nem neked. S aztán vége lett volna az egésznek. De nekem szüleim vannak. Öreg, hanyatló emberek, akik idenőttek e röghöz s mikor nekem azt mondták, hogy a falunak fiatalabb kántort hozhatnak, aki tette valóbb, hogy az én öregeimet elszakíthatják e rögtől, akkor én azt kértem, hogy ne ölje meg őket időnap előtt, ne kényszerítsék távozni e hajlékból, melyben negyven évig voltak boldogok... Meghagyták őket itten s a váltságdíj én voltam... viselem a szégyenét, megérdemlem. De ha odaadtam érettük az életemet, legalább hagyják őket boldogan meghalni!

Zádor István, mintha egy könyvet törölt volna:

- Hazudtam nekik. Azt mondtam, hogy megbuktam.

- Köszönöm. Tegnap reggel meghallottam, hogy hazajössz. S engem elfogott a rémület, hogy valamivel elárulhatsz. A lakásodra siettem s azt mondták, hogy már hazautaztál. Nem volt maradásom. Utánad jöttem, hogy kérjelek. Nem magamnak tiszteletet, de szüleimnek könnyö-rületet, István...

- Még ma elutazom innen s vissza sem jövök, csak majd - egy temetésre...

- Az isten áldjon meg.

- De mi lesz veled?

- Addig szenvedni fogok. Aztán mindegy, akármi lesz...

...Az ajtó megnyílt, a tiszteletes jött be. Egy kicsit jobban reszketett, mint rendesen, de erő-s-ködött, hogy jókedvűnek látszassék. Mosolygott Zádorra s mikor ez zavartan vette a kalapját, megszorította a kezét s azt súgta neki: bátorság! Úgy tett, mintha már megbocsájtott volna neki s aztán a leányához fordult. Egy kis reszketés volt a hangjában:

- Mikor utazol vissza?

Sass Ida lassan felelt:

- Még ma. Zádor is velem jön.

A tiszteletes elfordult és úgy jegyezte meg:

- Jól teszitek. Aztán vigyázz reá... hadd tegye jóvá... tanuljon.

VI.

Mikor estefelé a fiatalok a vasúthoz indultak, a tiszteletes úr hagyta őket az öreg asszonyokkal előre menni, maga kissé hátramaradt. S mikor a vonat indulóban volt s az asszonyok a kendőjüket lengették a fiatalok után - az öreg Sass összegyűrte az ökleit s elfojtott indulattal nézett arra, amerre a várost képzelte...

SZÁRNYATLAN MADÁR.

Estefelé Szever kissé izgatott lehetett s valami csekélységért ilyesmit dörmögött növendéke felé:

- Szamár...

Tele lett a lakás lármával. A vén franczia madám ijedtében megütötte a kis Izát, pedig simogatni akarta s most már a kis leány is sirni kezdett. A madámnak befagyott a hangja s nem tudta csitítani. Aztán egyszerre az asszony, a nagykereskedő neje is bejött a szalonból s a madám még jobban megijedt. Egy szót sem tudott szólani, csak mutatott kétségbeesetten a csukott ajtó felé.

Onnan pedig hangzott a fulladt kiabálás:

- Nem kell instruktor! A mamának kell instruktor! Mama szereti! Én instruktor nélkül is lehetek szamár! Menjen mi tőlünk, maga koldus...

Akkorára az anyja felszakította az ajtót. A fiu ordítózva hátrált a sarokba s onnan sivította:

- A mamának kell... nekem nem.

Egy könyv feküdt az asztalon. Az asszony megkapta s neki hajította a fiúnak. Valahogy megvasírtta vele a képét s a tizenkét éves kamasz most már hörögve lapult meg a földön. Az anyja oda futott, ütötte, rugta s lábai alól az összekuporodott fiú dühösen, fogait vicsorítva sziszegte:

- A mamának kell... szereti... megmondom a papának...

I.

Szever lesietett az utcára. Valami zavar vett rajta erőt s nem tudott magának számot adni, hogy mi történt, mi változott meg az utolsó órában. S a mint egészen a házakhoz húzódva sietett tovább az aszfalton, mégis úgy érezte, hogy a gázvilág bántja, hogy ismerőssel nem akar most találkozni. Úgy rémlett előtte, hogy az az asszony ott fenn még most is veri a fiát s ez még mindig ordítja: »nem nekem, a mamának kell az instruktor...« Fázott s bizonyos csodálkozással kérdezte magától, hogy vajon minden bűnné változik, ha egyszer kimondják? Sohasem gondolt arra, hogy talán csuf életet él; mindössze annyira emlékezett, hogy nem volt tulságosan nehéz dolga, mint instruktornak; egy kissé hanyag is lehetett, de a fiú okos volt, magától is tanult s az anyja nem volt éppen nagyon szigorú. Talán nem is törődött az egész-szel. Világosan emlékezett egy estére: a fiúval ült s egyszerre az asszony bejött, megszólította:

- Szever úr, jöjjön be egy kissé a szalonba.

Ő zavartan szabódott, növendékére mutatott. Akkor az asszony felhuzta a vállát s egy kis gúnynyal mondta:

- Elvégzi azt Bódus maga is.

S benn a szalonban, holott tükör alá szorított villanyburákból szóródott szét a tejszín világosság, a zongorához ült. Eleinte nem játszott, csak meg-megütötte a billentyűket, közben kérdezett s hallgatta, hogy ő mit felel, aztán mikor már melegebb lett volna a beszélgetés, szándékosan elfojtotta azzal, hogy valami vad, szeszélyes, talán nem is létező dalt verdesett s azalatt is egyre csak mosolygott, csak mosolygott. Szever nem tudta, mire vélje a játékot, a

mosolyt, a hallgatást. Homályosan sejtette, szinte ösztön szerint érezte, hogy az asszony forral ellene valamit. Egyelőre úgy magyarázta, hogy egy kissé kaczerkodik. Csak úgy, a hogy tükör előtt is kaczerkodnék, ha egyéb alkalmatossága nem akad: hogy a gyakorlatból ki ne jöjjön. Elég csinos, elég fiatal asszony is volt még s Szevernek a játék nem volt visszatetsző.

Egyszerre az asszony abban hagyta a játékot, ölébe nyugtatta két kezét s megszólalt.

- Ugy-e maga szegény fiu?

- Az vagyok.

- Magának szerencse, hogy nálunk lehet?

- Nem tagadom.

Az asszony valamivel közelebb huzódott hozzá.

- Meséljen nekem valamit a nyomorról - könyörgött s mikor Szever zavartan hallgatott, szinte esdekelve folytatta: - meséljen. A regényeknek nem akarok hinni, azok mindent túloznak. Maga meséljen nekem - s egy kis pajkossággal tette hozzá: - a maga nyomoráról. Hisz már úgy is elmúlt.

Szever folyton zavarban volt. Valami olyant mondott, hogy a nyomorról nem lehet szalonban beszélni, hogy ez a szégyenlős, meztlábas leány humorisztikus a maga hangos sírásával az ilyen ragyogó keretben, hogy a nyomor csak a maga fészkeben félelmes, hogy olyan, mint a kénytelenül meztelen ember: önmagának siralmas, másnak esetleg kaczagtató s több ilyesmit. Aztán a nagykereskedőné már nem is faggatta, hanem szinte haragosan ott hagyta. De másnap újra kezdődött a játék. S egyszerre... Megesik az ilyesmi máshol is.

De hogy csúfság, arra nem gondolt. Csak most, hogy az a vad, makranczos fiú oda sugta az anyjának:

- A mamának kell... szereti...

Egy kis undort érzett: az asszony iránt és maga iránt is. Különösnek találta az egészet. Soha, egy perczre nem gondolta eddig, hogy ő abban a házban nem instruktor és most bántotta, hogy ezt a növendékétől kellett megtudnia. Úgy érezte, hogy az arcza szégyenben ég. Míg azt hitte, hogy nyomorából kivergődött s ezt állásának köszönheti, még az asszony kaczerkodásának is tudott örvendeni. Azt mondotta magának, hogy a férfitől végtelen gyámoltalanság volna, ha bizonyos időben nem tudna - gyöngye is lenni. De most, hogy az egész úgy tűnt föl előtte, mintha a nyomorból nem egy állás, hanem egy asszony húzta volna ki, utálta ezt az asszonyt. És sok mindent megtudott már magának magyarázni. A mosolyt, mely barátainak arczán olykor megjelent; a kérdezősködést asszonyára olyanoktól is, a kik talán nem is ismerték; az évődést a kávéházban, hogy most már jó meleg fészke van...

És sötét pirral arczán kezdte érteni, hogy miért nem találhatja soha otthon - Margitot...

II.

A váczi-utcza sarkán megvárta, míg kijött a masamód-üzletből. Hozzá sietett és megszólította a leányt:

- Margit!

Kissé idegenül nézett reá a leány. Míg mellékutczába nem értek, nem is szólott Szeverhez, de ott aztán egy perczre megállt s úgy nézte a fiatal embert.

- Rég nem láttam.
  - Sokszor künt voltam maguknál, de nem találtam soha.
  - Saison van és nagyon sok a munka.
- Aztán, mintha meggondolta volna magát, valamivel halkabb hangon jegyezte meg:
- Most hazudtam, Szever. Mindig otthon voltam.
  - S nem akart velem találkozni.
  - Nem.
  - Haragszik rám?
  - Nem tudom. Nem akartam látni s most érzem, hogy igazam volt. Fáj, hogy látom.
  - Margit!
  - Igazat mondok. Fáj. Ne jöjjön velem.
  - Beszélni akarok magával. Engedje, hogy haza kísérjem.
  - Lóvonatra ülök.
  - Magával megyek...

III.

Lomhán indult meg a kocsi a külváros felé. A domború, vastag üveg mögül sárgán világított be az égő olaj s a leány háttal ült a világosságnak, míg Szever szemben helyezkedett el. Kettőjükön kívül nem volt más a kocsiban. Az őszi hűvös levegő élesen áramlott be a nyitott ajtón s Szever hamarosan becsukta. Aztán kissé előre hajolva, hogy szinte érezte a leány lehellését, beszélni kezdett:

- Nem tudom, tudott-e maga arról az életről, melyet én eddig folytattam. Ha tudott, ha nem: nem változtat rajta. Nagyon csúf élet volt. De azt higgye el, hogy én csak ma tudtam meg. Hogy, amit eddig sohasem mertem megtenni, az utcán lestem meg, ezt is azért tettem, mert a szégyen égette a lelkemet s kerestem magát, hogy vezekeljek. Ezért nem mentem el, pedig küldött, úgy-e? Beszélnem kell magával; e világon senki sincs, a ki előtt szükségét éreztem volna, hogy tisztázzam magamat, csak ön, Margit. Nem menteni akarom életemet, csak azt akarom, hogy ismerjen meg s magamaga fog engem menteni. Azok a csöndes kisvárosi esték, sétáló népükkel, világítatlan sétányukkal s szelid, meleg levegőjükkel, mikor együtt járkáltunk és sohasem mondtam, hogy szeretem, de egész lelkemmel éreztem, hogy az egész élet csak maga miatt kedves nekem, - azok az édes, ártatlan beszédek, melyek lelkemet a magáéval úgy összeforrasztották s azok a kedves, apró jelek, melyek éjszakánként azt álmodtatták velem, hogy maga is szeret: most itt vannak a lelkem előtt s miattuk érzem százszorosan szégyenemet. Meghallgat engem Margit?

A leány halkán suttogetta:

- Beszéljen.

S Szever folytatta:

- Szárnyatlan madár voltam, a mióta élek. Mindig meg volt bennem a madár vágya: magasba szállani, biztos, tiszta levegőben ringatózni - s hiányzott hozzá a szárnyam. A gimnáziumban úgy éreztem, hogy százszor jobban tudnék tanulni, ha nekem is volnának szüleim s élhetnék

náluk gondtalanul, mint társaim s mikor akadt egy jó ember, aki magához vett engem, tanultam is, boldog is voltam. De csak rövid ideig. Aztán megvett a gond, hogy mi lesz velem, ha majd fölkerülök a fővárosba, az egyetemre? Éreztem, hogy ott ismétlődni fog bajom, hogy a »holnap« gondja el fogja venni erőmet a »ma« munkájától. Éreztem, hogy a félelem a bizonytalantól meg fogja fojtani erőmet, hogy a bizonyost kiaknázhassam. Éreztem, hogy egész lényem és természetem olyan, mint az anekdota emberéé, aki nem tudott élni, mert félt a haláltól. Egész sereg társam szaladt neki bátran az életnek s meg is szerezte magának éppen vakmerőségével a biztos alapot, míg én remegő lélekkel álltam a befagyott folyó közepén s nem mertem a biztos part felé indulni, mert hátha beszakad alattam a jég. Pedig a többi kaczagva, csoportosan, gondtalanul futott a partra s onnan kaczagta az én bátortalanságomat. S én még akkor sem mertem utánuk menni; beteges képzelődésem azt sugta nekem, hogy az a nyomorult jég csak azt lesi, hogy én ereszkedjem rá s nyomban beszakad. Társaim ma kész, munkaképes emberek, én semmi sem vagyok.

Lehajtotta fejét s egy perczig hallgatott.

- Pedig különb vagyok, mint ők. Csak a szárnyam hiányzik. Ha én mertem volna, ha a félelem el nem csüggeszt, Margit, hol volnék én ma? S milyen boldog volnék, hogy magát mellettem tudnám s meleg fészekben csókolhatnám a haját, homlokát! Mert nekem ez a part, ez a cél; csak magát akarom, magát szeretem. De gyáva, gyáva, gyáva vagyok.

A konduktor jött be. Szever fizetni akart a leányért is, de ez nem engedte. Míg egyedül nem maradtak, teljes volt a csend. A leány kibámult az útra, a gyorsan elfutó palotákra, a szinte egybeömlő gázorra s Szever ezalatt csak őt nézte. A konduktor kiment.

Szever folytatta:

- A matura után is otthon maradtam egy évig. Nem tanultam semmit, csak azon gondolkodtam, hogy milyen nyomort kellene tünnöm, ha én akkor fenn vagyok az idegen fővárosban. Feljöttem volna-e valaha, ha maga fel nem jön? - nem hiszem. De akkor már nem volt maradásom. Én azt hiszem: eszméletlen voltam, mikor a fővárosban kiszálltam. A rettenetes nagy méretek között olyan csöppnek, olyan pornak éreztem magamat, minden szellőtől fáztam s úgy véltem, hogy nekem ebben a tömkelegben el kell vesznem nyomtalanul. Az utcán, az egyetemen mindenütt éreztem az én kicsi voltomat s azt hittem, hogy lélegzésemmel is magamra zúdíthatom valakinek haragját. Emlékszem, hogy az első kérdésnél, melyet valakihez intéztem, egész valómban reszkettem s mikor a kapott válaszzal tovább mehettem, úgy éreztem magam, mint aki nagy veszélyből szabadult. Hetekig, hónapokig tartott ez az állapot s én csodáltam magát, hogy ebben a nagy, idegen városban kacagni is mert, holott én *idefenn* eleinte még szeretni sem mertem magát. Akkor tudtam ismét legalább a régi lenni, mikor egy kondicziót kaptam. Olyan görcsösen ragaszkodtam hozzá, azt hittem, hogy egyéb létjogom nincs a fővárosban, mint az, hogy annak az iskolás gyerekeknek szüksége van rám. Ha akkor megkérdezték volna tőlem, hogy mi vagyok, nem azt feleltem volna, »ember«, hanem, hogy »nevelő«. Ez volt az első biztos alap, melyen egyelőre védve éreztem magam.

De szárnyatlan, szárnyatlan maradtam tovább is. Hogyne kaptam volna azon az álláson a nagykereskedőnél! Egyszerre vége volt minden gondomnak. Éreztem, hogy most már biztonságban vagyok, tanulhatok, élhetek, szerethetek s van jogom mindenhez. Az emberek jók voltak hozzám, a várost most már normálisnak találtam, *valaminek* éreztem magam s ha végig mentem az utcán, mertem már lassabban is járni. Csigának éreztem magam, ki nem házamat, de kis városkát viszem magammal s abból nézegetek ki a hatalmas, a gyönyörű fővárosra. De biztos helyről, biztos fészekből. Egy időre megfeledkeztem mindenről s csak a márnok éltem, hogy biztonságban vagyok s ebben az időben, ebben az önfeledtségben történt.

A leány szólott:

- Akadtak, a kik nekem elmondták.

Egy kis lázzal felelt Szever:

- Nem tudtam, hogy mit cselekszem. A rosszat, az utálatost nem éreztem ki belőle, csak azt láttam, hogy nemcsak kenyerem van, de számítok is valamit. Egy olyan gazdag asszony rám veti a szemét, kíván engem s előbbre helyez másnál. Nem a szívem volt rossz, csak a mértékem s nem tehettem róla. Boldog voltam a nyugalomért s nem bántott más, csakhogy magát nem láthattam. Máig nem gondoltam arra, hogy vétkeztem maga ellen és minden jó ellen; azt hittem, hogy csak fészket találtam, a hol megvárhatom, míg kinő a szárnyam és repülhetek magához. És ma... ma megtudtam...

A hangja láztól reszketett, a leány kinyújtott kezét megszorította erősen s remegve folytatta:

- Másképp lesz. Nem megyek többé vissza, lesz bátorságom, lábamra állok, dolgozni fogok, mint maga és teremtek magamnak otthont, mert szeretem és magaménak akarom tudni. Fog-e várni, fog-e bizni bennem s tud-e még ezután szeretni?

A leány fölemelkedett helyéről.

- Dolgozzék, Szever! Én várom.

Leszállottak a lóvonatról s neki indultak a külváros keskeny utcájának. Egy pár elzüllött rongyos ember jött velük szemben s Szever szinte óhajtotta volna, hogy megtámadják, mert felforró erejét nyomban ki szeretne önteni a drága leány védelmében. Szinte sajnálta, hogy azok csöndesen haladtak el mellettük. Ujra beszélni kezdett, a jövőről, a harczról, melyet vívni akar, szerelméről, melyet sohasem érzett ily nagynak, intenzívnek, a leány foglalatosságáról, melyet kínosnak tartott s arról a közel jövőről, mikor minden megváltozik s ketten úgy lesznek egymás mellett, hogy szeressék, dédelgessék, imádják egymást...

A leány egy földszintes ház előtt megállt.

- Ne jöjjön be még Szever. Majd akkor...

- Úgy lesz - suttogta a férfi és menni akart.

Margit egy pillanatig gondolkozott, aztán visszaszólította Szevert.

- Csókoljon meg Szever!

Megcsókolta és mámorosan indult neki a fővárosnak, a harczczal teli éjszakának...

IV.

Naponta írt a leánynak. A levelek duzzadtak az erőből és önbizalomtól. Az örökös harczról, a lótás-futásról, állás kereséséről szóló sorok folytonos refrainje az volt: »A szárnyam nő, boldogok leszünk!« Lemond az egyetemi tanulásról, diplomáról és fényes álmokról, csak közönséges dolgos ember akar lenni, a ki csekély állásban, de biztosan teremti meg otthonát, éppen elegendőt, hogy meghívhassa belé szerelmét, a váró, angyali, édes leányt. Még nem tudott révbe jutni, de ereje és bizalma töretlen; ma itt ígérek, holnap ott ígérek valamit. - egyiket sem kapta még meg, de még nincs minden forrás kimerítve s: »szárnyam nő, boldogok leszünk!«

A leány eljárt tovább a masamód-üzletbe. Esténként kapta a leveleket s szépen, gondosan gyűjtögette őket. A keskeny, piros szalag, melylyel átkötötte, már fakulni kezdett a sok

bontogatástól, mikor újat tett a régiekhez s mikor újból elolvasta valamennyit. Nem szólt senkinek csöndes boldogságáról, édes reményeiről s nem szólt akkor sem, mikor a levelek sötétebbek, aztán ritkábbak is lettek. Az idő egészen belevágott a téli csapásba, a kis szoba ablakát csúf hó verdeste, a kemenczébe tüzet raktak s mikor a gazdasszony kiment, Margit elővette a piros szalagos csomagot s csöndesen, egy köny nélkül bedobta a pattogó tűzbe.

...Akkor este az üzletből jövet látta Szevert, amint az utcán együtt ment a - nagykereskedő-nével.

SIVATAG.

Megkapta az obligát levelet, hogy az asszony nem tud élni nélküle. Végre is valakinek meg kell tennie az első lépést, hogy két lélek ölelkezhessek s a világ egy ostobasággal gazdagabb lehessen. A levél meglehetősen őszinte volt: az asszony kerülgetés nélkül kimondotta, hogy bátorzkodott élni előbb is, semhogy őt megismerte; a kis leányokkal, akik szerelmesek és ostobaságokat művelnek, nincsen egyéb rokonságban, mint hogy valamikor ő is volt kis leány s ostobaságokat még most is művel. Uti figura docet. Miután hetek óta ismerik egymást s a férfi nem méltóztatott beszélni, kezdi ő a beszélgetést. Azaz hogy az írást, mert így mégis kényelmesebb. S megírta hosszadalmasan, izgatottan, hogy mit akar. A veleje ez volt: »Ha akarja, éljünk együtt - ha nem akarja, meghalok egyedül.«

A fiatal ember inkább fásultan, semmint valamelyes lángolással olvasta a levelet. Egy perczig olyasmit érzett, mintha undorodnék önönmagától. Az izzó napok, ragyogó éjek után, miket szerelmesen átélt s melyek még most is besugározták gondolkozását - hatalmas érzése után, mely ahhoz a nagy asszonyhoz csatolta, akit birni sohasem remélt s akit mégis a magáénak mondhatott, mint vadász a kutyáját: úgy vélte, hogy minden újabb szerelem nem kárpótlás volna, hanem esés, egy állomás a mélység felé. Azt az aesthetikai kínt érezte, mely mindnyájunkat megcsap, ha Shakespearet olvassuk és egyszerre egy nyomorult sípláda nyafogása tolakodik élvezetünkbe. Azt a nagy asszonyt szeretni: gyönyör volt, mert a nagy asszony egyetlen; más asszony után esni: sülyedés, mert más asszony mellette csak közönséges lehet.

S aztán mégis megtette azt az utat, melyet elkerülni lehetetlen. Ha nagy érzések után a rá való emlékezettel be lehetne fejezni az életet, akkor az élet csak egy szép elégia volna. Pedig az élet egy csúf, bosszantó komédia, s nagy érzések után nem az emlékezés jön, hanem egy beefsteak félangolosan.

Írt az asszonynak és találkoztak...

Sohasem volt még első találkozás, mely ne akart volna illedelmes lenni. A nő tele szenvedéllyel, melyet csitít. (»Várj, buksi, az is meglesz, amit te akarsz, de várni kell.«) A férfi alapjában közönynyel, melyet lánggá iparkodik éleszteni. (»Lobogj, számár, *kell* lobognod illemből legalább, aztán megint alhatsz.«) S az izzó asszony hallgat, égő szemeit még a földnek szegzi, nyugtalan karjait még egymásra rakja: egy gladiátor, aki türtőzteti magát. S a közönyös férfi beszél, mikor nincs mondani valója, járkál, hogy szenvedélyt mutasson, néz, hogy égni tanuljon: egy étkezéstől jövő színész, aki tüzeli magát *egy* játékra. S az első találkozás elmúlik illedelmesen - hazugan.

Mikor a férfi távozni akar, az utca már sötét. Egy pillanatra visszahúzódik a kapuba és hideg mosolylyal súgja:

- Ha valaki észrevett, azt fogja hinni, hogy a szeretője vagyok.

S az asszony először ad szikrát:

- Hadd higyjék...

Az asszony boldog, hogy legalább ilyen kis zsilipet nyitott a szívében égő igazságnak. A férfi nyugtalan, hogy e kis zsilipen érezte a zsarátnak perzselését. Az asszony boldogan álmodik és lángol. S a férfi nyugtalanul, a nagy tűztől megijedve elindul, hogy a hideg, téli, sivatag utcát kóborolja...

*

Egy kis északi szél kerekedett s az arczába vágta a hegyes hójegeczeket. A széles úton alig járt valaki, a gázlámpák üvegeinek kellemetlen zörgése hallatszott, a falak mentén szinte hallani lehetett, amint a bennük szivárgó nedvesség fagyni kezd s a kocsit borító vastag hótakarón siető tánczot járt a szélből lobogtatott gázlángok árnyéka. A nehéz ónszínű ég olyan közel látszott, mintha ott terpeszkedett volna a hatalmas paloták tetőin, mint egy óriási vadállat, amely karmait a kútárába vájva, a nyíláson levigyorog a kútba, s rémítgeti a lenn rejtőző teremtményeket.

A fiatal embernek kedve telt benne, hogy ilyen időben künn sétálgasson. A gyöngye lelkek rendes táplálékát ette: emlékezett.

Látta a nagy asszonyt. Még nem ismerte. Abból a nagy, elhomályosított üregből, melyet nézőtérnek neveznek, fölbámult a ragyogó szinpadra, melyen klasszikus kosztümben, idegenszerű kiejtéssel énekelt a nagy asszony. A maga nagy hódolása még csak egyszerűen beleolvadt abba az univerzális hódolatba, melylyel a közönség hódolt a művésznőnek s még csak homályosan érezte, hogy milyen gyönyör lehet az ily asszonyt szeretni. Az a délszaki tűz, mely az asszony játékából, minden mozdulatából, minden hangjából fellobogott, még nem borította lángba a szívét, csak az agyát, a fantáziáját tette izzóvá s ha egy perczre gondolt is arra, hogy szemtől-szembe állhat e hatalmas nővel: inkább valami félelmet érzett, mint önfeledt vonzódást. Ahogy magyar ember szokta: csak káromkodással emlegette a nagy asszony diabolikus erejét.

Egészen véletlenül történt, hogy egy társaságban bemutatták neki. Mikor látta, hogy az a nő mosolyogni, tréfálkozni is tud, nem fojthatta el csodálkozását, s mert mást alig is tudott beszélni, megmondta neki ezt legalább. A színésznő kaczagott s egyszerre felkiáltott:

- Milyen kezei vannak magának! Plasztikusak, mint egy szobor kezei.

(A fiatal ember azontúl ápolni kezdte a kezeit. Az ember imádja a jó tulajdonságokat, melyeket más fedez fel rajta.)

Most már minden este eljárt az operába. Tisztán hiúságból s egy pillanatra sem merte hinni, hogy a nő melegebben gondol rá. Ha a szinpadról egy mosoly esett arra a tájékra, ahol ő ült, féltékenyen fogta fel s kétségbeesett volna, ha a közelben még valaki ül, akinek a mosoly esetleg szólhatott. Egyszer erősen elhatározta, hogy meglátogatja a nagy asszonyt s izgatottan keresgélte össze az apró okokat, melyek ily látogatásra feljogosítják. S föl is ment hozzá. A művésznő úgy fogadta, mintha már évek óta várná. A hiúsága akarta-e úgy magyarázni, vagy igaz is volt: a fiatal ember a szíves szavakból szemrehányást is kihallott. S aztán ott maradt estig, a színházba is ő kísérte.

A hosszú beszélgetésből emlékezetében visszacsengtek e szavak:

- Maga sohasem lehet nőre közönyös. Van valami az arczában, a szemében, ami senkit sem hagy hidegen... Maga nem szép ember és mégis sok baja lesz az asszonyokkal... Bolondos dolog, de néha bosszankodom, hogy mért nem fiam maga... Ha maga még beszélni is tudna, el kellene csukadni valami fegyházba... Sohsem gondolt maga arra, hogy valamikor meg fogják ölni? Nem? Pedig ha sok olyan asszony van a világban, mint én, megeshetik magával...

A fiatal ember folyton zavarban volt. Nem tudta: gúny-e vagy érdeklődés, ami a nagy asszony beszédéből feléje csap. Nem tudta, az ő szeme tüzel-e vagy csakugyan annak az asszonynak szemében lobog a láng? A színház kapujánál a színésznő megszorította a kezét s azt mondta: »a viszontlátásra!« Ő pedig futott a pénztárhoz, jegyet váltott az első sorban, hogy a viszontlátás mihamarabb megessék. Nem tapsolt, hogy meg ne sértse, a feléje küldött mosolyokat diszkréten viszonozta, hogy más észre ne vegye, már álmodozni kezdett vakul, bolondosan s tetszett magának. Kétségtelen, hogy nemcsak a halottak, de a bolondok is »gyorsan száguldanak«...

A nyugtalan éjszakát bizonyos fásult hajnal követte, mikor lelke őszintén latolgatni kezdte, hogy nem-e ostobaság volt az ő tegnapi képzelődése. Nem mertte hinni, amit biztosnak remélt. Egyik perczen roppant méltóságosnak látta magát, és az asszonyt gondolatban szívére szorította; a másik perczen kellemetlen borzongást érzett s arra gondolt, hogy jó lesz szökni, mielőtt kikaczagják. Aztán megállapodott abban, hogy a legközelebbi találkozásnál semmire sem fog emlékezni. Remélni fogja az első gyönyör ismétlődését s nem fog félni a kiábrándulástól. S ez gondolatnak elég okos, ha kivihető volna.

Hamar túl akart esni a reggelin, hogy az utcza életbe vesse magát. Egyszerre csöngettek. Kinyitotta az ajtót - a nagy asszony jött be.

Mosolygott s legyezőjével meglegyintette a fiatal embert, ki kővé meredt.

- Próbára megyek s van tíz perczem. No ne bámuljon olyan borzasztón. Azt akarom, hogy e tíz percz alatt mondja meg, amit én tegnap órák alatt éreztem. Üljön le szépen, reggelizzen tovább, én ide ülök magával szembe s megvárom, míg megmondja, hogy szeret...

Nézett: inkább ijedten, mint meglepetve.

Az asszony folytatta:

- Mért ijedt meg! Én nem vagyok olyan asszony, mint más. Akartam, hát idejöttem; akartam, hát mondja meg, hogy szeret. Vagy nem szeret?

Félig mosolygó, félig remegő, de teljességgel bamba arcot látott magával szemközt. A fiatal ember nem tudott magához térni. Aztán egyszerre odaesett az asszony lábaihoz és szinte sírt. Az énekesnő mosolyogva kelt fel s pajkosan, túlárado kedvvel emelte magához. És becsezte, mint egy gyermeket. Simogatta a haját, zavarba hozta azzal, hogy hosszan nézte a szoborszerű kezeit s mikor a fiatal ember már azt sem tudta, hogy él-e, azt kérdezte tőle:

- Miért szeret engem?

- Nem tudom.

- Nézzen a szemembe.

- A szemeibe...

- Szépek?

Bolondos kérdések, bolondos feleletek. A tíz percz eltelt s az asszony azt mondta, hogy kísérje a színházba. Az utcán ismerősökkel találkoztak, akik köszöntötték. Mosolyogva viszonzták s az asszony azalatt arról beszélt, hogy együtt kell élniök, nyáron együtt mennek fürdőre, az erkölcsös megbotránkozókon együtt kacagnak s valamikor együtt fognak meghalni. A színháznál elváltak s az asszony odaadta neki a zsebkendőjét s bucsúzóul csak annyit mondott:

- Ilyen parfümöt vegyen magának...

Mámoros napok, ragyogó napok: szerelem édes percei suhantak el. A világ beszélt, a világ ítél s az elítéltek boldogan éltek. Az asszony olyan volt, mint egy fantáziabeli ördög: hunyászkodó kutya, turbékoló galamb, kárörvendő, uralkodó, mosolygó zsarnok - egy szerelmes, bolond asszony volt. Magával ragadta és maga ellen lázította, boldoggá és bolonddá, urává és szolgájává tette a fiatal embert, aki viasz volt és boldogan fojtotta el boldogtalanságát is. Mint vakhivő pap: öröme és csapásra csak azt mondja, hogy Isten adta, Isten elveheti, minden az övé, - a fiatal ember is csak azt érezte: ő adta, ő elveheti, minden az övé. Legyen meg az ő akarata...

És aztán természetesen megjön az idő, mikor aki adta, el is veszi.

Szomorú, őszi napok jártak: levegőjük telve fekete hangulatokkal. Az asszony őszinte volt a rombolásban, mint az volt a teremtésben. A fiatal embernek távoznia kellett s a világ még nem látott boldogabb boldogtalant, még nem látott ideálisabb bolondot... akarom mondani szerelmest. A homályos nézőtér egy rejtett zugából nézte naponta s vigyázott, hogy az asszony észre ne vegye s várta vakon a feltámadást. Várta, várta... Míg megjött az a levél a másik asszonytól, aki azt írta, hogy nem élhet nélküle. Ha akarja, éljünk együtt - ha nem akarja, meghalok egyedül...

Szerette a nagy asszonyt s vigasztalni akarta a másikat. Mert a vigasztalannak olyan édes mártíromság, hogy más vigasztaljon. S mert mártírnak lenni olyan édes, olyan szép...

*

Éjfél után a havas utcáról haza ment lakására. El volt határozva, hogy a nagy asszonyhoz való szent szerelméből nem hagyja magát kizavarni s azt a másikat nem fogja látni többé. Kicsinynek és közönségesnek látta ezt s magasztosnak az elsőt: a napot, mely neki lehanyatlott s mely után esengett tovább, lankadatlan vágygyal, fokozott szomjúsággal. És ha a nagy asszony rabolt, gyilkolt volna, ha odaesett volna az úti sárba: a nagy asszony mégis nagy, mégis szent, akinek minden szabad, mert egyetlen...

*

A téli éjszakából kibontakozott a reggel, szürkén, ködösen. Egyedül ült kis lakásán és a nagy asszonyra gondolt. Egyszerre csöngettek. Kinyitotta az ajtót: - a másik jött be.

Mosolygott, mint egykor a nagy asszony. Kedve túláradt, mint a nagy asszonyé. És szólott, mint a nagy asszony:

- Én nem vagyok olyan, mint más asszony. Akartam, hát eljöttem. Akarom, hát szeressen, mert én nem tudok maga nélkül élni. Átvirrasztottam az éjszakát s csak magára gondoltam. Mert van valami magában, ami bolonddá tesz. A gyermekes finomsága, mely nincs meg férfiuban, csak magában - vagy a szeme, a keze-e az, ami rabbá tett, nem tudom. De szeretem s az öné akarok lenni. Fog-e szeretni?

S mint egykor a nagy asszony, odaült vele szembe s nézett rá lázasan, szerelmesen. Egész ragyogó szépsége átsugárzott a fiatal emberre, ki ismét zavarban volt, mint akkor. Agya lázasan munkált, valami kép kavargott és alakult előtte. Hatalmas vár ormán egy szentséget őrző nőalakot látott, akihez felkúszik egy másik s mert sem jó szóval, sem erőszakkal nem tudja elvenni a szentséget, nagy elhatározással átfogja a nőt s magával együtt a mélységbe rántja. Valamikép a nándorfehérvári bástyafok, Dugovics Titusz s a felkúszó török jutottak eszébe s egész valóján rettenetes láz rajzolódt. Egy hang nélkül gesztikulált, mint akinek a rémület hangját vette, átfutott a másik szobába, a nagy asszony arczképeit nézte kétségbeesve, kínosan, s mikor visszafordulva maga előtt látta a nőt, ki csodálkozva sietett utána, rekedtes, hörgő hangon fakadt ki:

- Lerántotta, lerántotta az én szentségemet. Megölte őt és magát... Mit akar még?

Csak azt érezte, hogy ez a nő ugyanazt tette, amit egykor a nagy asszony, hogy ez a nő szerelmében ugyanolyan, mint az volt, hogy a nagy asszony sem egyetlen, hogy közönséges, mint ez, hogy már emlékeiben sem lesz boldog, hogy nem fogja ugyan szeretni ezt a nőt, de nem fogja többé imádkozni a másikat sem s tehetetlen kétségbeeséssel mutatott az ajtóra, fuldokolva kiáltván:

- Menjen, menjen... Megölte a multamat...

Sírt, mint egy gyermek. S az asszony lassan, észrevétlen kisurrant a szobából...

AZ ÖZVEGY.

Nincs abban semmi új, hogy ilyen csapásnál mindenki nyitva látja az ajtót és a hivatásos vigasztalók seregestül rohanják meg a szobát, melyben a szerencsétlenség történt. Az emeletről, az utcáról egymásután siettek fel az ismerősök és idegenek s a kíváncsiságtól és részvéttől fényes szemek záporként omlottak a pamlagon gubbasztó fekete ruhás asszonyra, kinek az ura öngyilkossá lett. Az első vigasztaló bizonyára még az ajtóban megállott, de ahogy újabb és újabb hivatlan vendég érkezett, mindjobban beszorultak a szobába, s úgy állottak hosszú félkörben, mint vásáros bódében a látványosság körül. Senki sem kínálta meg őket üléssel - egynapos özvegy nem fél, hogy elviszik az álmát - úgy álló helyükből bámulták az asszonyt s kutattak tovább: nem e láthatnák meg a halottat. - Egyik-másiknak a szeme megnedvesedett, talán csakugyan részvéttel érzett - hisz semmi sem lehetetlen - de egy szó sem hangzott a magas szobában, csak a léptek kopogása neszelt, amint újabb tolakodók beljebb szorították a félkört.

Hirtelen éles hang fűródott a csendbe. Egy borzas zsidólány jött a szobába s mint valami győzelmi zászlót, egy esti lapot lobogtatott:

- Nem sikkasztott... Itt áll... Az ujság pedig tudja...

I.

A hivatalos és hivatlan tolakodókat kibőjtölte. Egyedül maradt. Vöröses alkonyfény ömlött a szobába s annak világánál kezdte olvasni a lapot. Az öngyilkosság leírását csak átfutotta, de mohó lázzal kereste az okot, melyről a lapokból várt tájékozást. S mikor olvasta, elállott a lélegzete. A bank, melynél Fórisz Adám pénztárnok volt, nyilatkozatot tett közzé az ujságban, hogy az intézetnél mindent rendben találtak, az öngyilkosság oka mindenesetre a bankon kívül keresendő. S a lapok ezt az okot már meg is találták. Egy csodaszép asszonyról meséltek, akit Fórisz szeretett s aki mosolygott kínjain. Fórisz dühös vágyakozással üldözte, és az asszony - úgy írta az ujság - súgott is valami módot: *tegye magát szabaddá*. A kis regény szépen ki volt színezve. Fórisz hetekig tépelődött a rettenetes problémán, hogy a csodaszép asszonyról mondjon-e le, vagy eltegyen valakit láb alól. S aztán elpusztította magát.

Az özvegy egy pillanatra megfeledkezett halottjáról s úgy tudta a regényt elképzelni, mintha férje még élne. Az utolsó hetek minden percze, minden hangja és mozdulata előtte rajzott: egy szituációt keresett bennük, mely e regény igazsága mellett szólhatna. A rendes órák haza hozzák férjét: szobájába húzódik és mintha folytonosan számolgatna. - (Hát számokkal is meg lehet vívni az ilyen lelki harcot?) A szórakozottság kétségtelenül kiismerszik hangjából, viselkedéséből; olykor-olykor szokatlanul durva, mintha meg akarná magát utáltatni. (Hát ilyen eszközt is szentesíthet valamely cél?) Egy ízben távol marad két napig s mikor hazajön, nem akar felelni semmiféle kérdésre; aztán megbánást érez, leomlik a felesége lábaihoz és átkozza magát, mintha egész világ megvetéséért egyetlen egy lény bocsánatát könyörgené. (Kinek megvetésétől félt, kinek bocsánatát gondolta?)

Ledobta az ujságot s felnyitotta a szomszéd szoba ajtaját.

Fórisz Adám ott feküdt kabát nélkül, holtan, torz arczczal. Az alkony világa ráesett s az ajtónyitástól szárnyat nyert porszemek ott röpdöstek fölötte a vöröses világosságban. Az íróasztalról a tintatartó állványa: egy röhögő bronz-szatir, éppen feléje volt fordítva s utálatosan nézett le reá. A szatir mellett egy arczkép állott, az özvegy arczképe. A fiatal asszony csak

most vette észre, hogy ez a kép a falról idekerült az íróasztalra. Fóriiss Ádám az utolsó napon vehette maga elé s az özvegy lelkében egyszerre hangos lett a kérdés: vajon ellenségét, vagy védőangyalát akarta-e szeme előtt látni az az ember? Erősbödő indulattal nézte a halottat, valami gyűlöletet látott torz vonásaiban s mintha szédülne: az ajtóhoz támaszkodott.

Aztán egy kis papirost vett ki a zsebéből. Csak ez állott rajta: »Azt akartam, hogy minden vágyad teljesíthessem. Sikkasztottam. Ma rá fognak jönni. Azért menekülök. Bocsáss meg és szeress, ha tudsz...« És a sorok alatt reszketeg betűkkel: »Ádám«.

Az özvegy indulatosan fojtotta vissza könnyét:

- Hát hazudott is...

Ott hagyta Fóriiss Ádámot és becsapta maga mögött az ajtót...

II.

Naponta leste az ujságokat, hogy mikor fogják megczáfolni azt a hazug regényt. Mert amint Fóriist elföldelték, valami engesztelő érzés hatolt szívébe s újból remélte, hogy az ujságok tévedtek s a bank is nyomára fog jönni a sikkasztásnak. Kora hajnalban lesietett s megvásárolta az összes lapokat. A lakás zárt ajtóinak mögött aztán végig olvasta valamennyit. De csak újabb színeket kapott a csúf regényből. Az egyik lap meg is illusztrálta azt a jelenetet, mikor a csodaszép asszony odadobja a rettentő problémát Fóriiss Ádám elé. (A gyalázatos képen a csodaszép asszony valóságos konyhahölgy volt, ami az özvegyet még jobban ingerelte.) Aztán egy napon már mit sem irtak a a dologról: az öngyilkos, a csodaszép asszony lekerültek a napirendről. Az özvegy várt még néhány napot s mikor látta, hogy nem akarnak többé írni Fóriiss Ádámról, nagy izgatottság verte le.

Nem tudott megnyugodni, hogy a csodaszép asszonyról, az ő ismeretlen ellenségéről többé mit se halljon.

Megvárta, míg az est leborult a fővárosra. Akkor elindult valamelyik szerkesztőség felé. Aranyszín haját erős, fekete fáttyollal szorította le s elvegyült a sétáló tömeg közé. Eleinte attól tartott, hogy mindenki megismeri s egészen a házak mellé húzódott, de lassankint észrevette, hogy az emberek nagyon jók: nem törődnek mással, másnak bújával, bajával s nem vesznek itt észre senkit, csak aki erőszakkal a szemükbe tolikodik. Nyugodtabban ment hát tovább s csakhamar eljutott ahhoz a régi, dülékeny épülethez, melynek homlokán egy nagy lapnak címe volt olvasható. Amint az alacsony kapun besiető szedőket, a kapu előtt hanczurozó gyerekeket észrevette, egy pillanatra megállott. Még azt sem tudta, hogy mit akar odafenn az ujságnál.

A biztonság kedvéért megkérdezett egy gyereket:

- Itt van a szerkesztőség?

A gyerek szemtelenül felelt:

- Nézze meg.

Fölsietett. Ahogy a világos ablakok előtt elhaladt, betüvető embereket látott siető munkában. Az ajtón félénken nyitott be s a kihangzó zajtól kissé megijedve, lassan lépett az első terembe. A tompa világosságban, melyet erős dohányfüst is mérsékelt, két idősebb embert látott dolgozni, míg egy harmadik valami munkásfélével pörölt. Halkan köszönt és várni akart, míg a munkás távozik. De amint észrevették, a pörölésnek vége szakadt s a munkás eltávozott. A segédszerkesztő pedig kíváncsian jött elébe.

Az asszony megszólalt:

- Főriss Ádámné vagyok.

Leültették s amint ránézett a segédszerkesztő arczára, csodálattal látta, hogy ez a név teljesen ismeretlen lehet előtte. A félelemtől-e, vagy az emléktől: egy könyv szökött a szemébe, mikor lassan folytatta:

- Férjem néhány hét előtt öngyilkossá lett... A bank-pénztáros...

A segédszerkesztő emlékezett, hirtelen valami résztvevés is megjelent az arczán.

- Kérdezősködni jöttem, hogy ki az a csodaszép nő?

- Csodaszép nő?

- Aki miatt az uram öngyilkossá lett...

A másik szobából egy fiatal ember jött be. A segédszerkesztő bemutatta, hogy a lap egyik tudósítója, aki talán felvilágosítást adhat. A szerkesztőségéből lassankint az összes munkatársak besereglettek s kíváncsian nézték az öngyilkos özvegyét, aki a katasztrófa után is keresi az ő vetélytársát. Az asszony elfogódott s a sok férfi között mélyebbre húzta homlokán a fátyolt. Aztán reszkető hangon szólott:

- Azt nem irták meg, hogy ki az a csodaszép nő.

A tudósító vitte a szót:

- Mert magunk sem tudtuk.

- Hát hogy írhatták?

- A banknál hallottuk az egész történetet.

- A banknál...

A tollak perczegése is megszűnt. A feléje irányzott tekintetek alatt, a csöndben, holott csak a lámpák monoton zúgása hangzott: az asszony egy ideig hallgatott. A tudósító közelebb jött hozzá s mesélni kezdett, de szavaiból kiértett, hogy inkább ő akar ujat hallani, semmint ujat tudna mondani. Mikor az öngyilkosságnak híre érkezett, nyomban a bankhoz siettek, ahol az igazgató kijelentette, hogy sikkasztás nem történt s Főriss Ádám nyilván valami asszonyért ölte meg magát. (Az özvegy feszülten hallgatott.) Aztán az igazgató mesélni kezdett egy csodaszép asszonyról, egy nagy lelki dilemmáról, melybe Főrisst kergették stb. Amint ők híven meg is írták.

A tudósító utoljára megkérdezte:

- Talán nem így történt?

Az asszony fölkelt.

- Nem tudom.

Néhány fiatalabb ember kísérni akarta, de az ajtónál meghajtotta magát előttük s kábultan sietett ki az öregedni kezdő éjszakába...

III.

Asszony-vendégek látogatták. Öngyilkosságok történetét mesélték, melyekben a férfi a gyalázat elől megfutott, holott egész családját beléje kergette. A férfi nem érzett magában annyi erőt, amennyire családjának az ő bűne után szüksége volt. Az özvegy némán hallgatta az asszonyok beszédét s egészen másra gondolt. A meséknek pedig nem akart vége szakadni s

minden strófának az volt a refrainje: Ön csak boldogtalan, de gyalázat nem érte... Férje talán nem szerette - Istenem, melyikünk merne megesküdni, hogy férje szereti? Csakhogy a nyomorultak nem ölik el magukat... De lám, az ön férje nem akart választani, azért ölte el magát... Ah ön még nem a legboldogtalanabb!

Az özvegy ekkor mondotta lelkében:

- Elmegyek a bankhoz is...

IV.

Az egyenruhás szolga beengedte a váró-szobába. A pénztárnál új embert látott. (Az özvegy arra gondolt, hogy ez az ember mennyire örvendhetett a Fóris Ádám öngyilkosságának!) Nehány kereskedő tolakodott előtte, akik még előbb akartak bejutni az igazgatóhoz s gyanús szemmel nézték az asszonyt: nem-e azok közül való, akiket szokás-juss ellenére mindenütt korábban szoktak bebocsájtani. Hamar megnyugodhattak, mert az özvegy meghúzódott s nem nagyon kívánczolt elsőnek bejutni. Félt az igazgatótól s reszkette gyúrta zsebében azt a kis papirost, a Fóris Ádám utolsó levelét. Valjon annak párja nem jutott-e még valakihez?

Déltájban rákerült a sor.

Egy pillanatra úgy tetszett az özvegynek, hogy az igazgató még nála is izgatottabb. A hatalmas teremben a legnagyobb csend s amint mögötte az ajtó bezárult, az igazgató egyenesen odaállt elébe. A hangja érdes, haragos volt:

- Mit akar?

Elszántság, dacz ütötte fel fejét az asszonyban:

- Tudni akarom, ki az az asszony, aki miatt az uram megölte magát.

Az igazgató - mintha valamiképp megnyugodott volna - íróasztala mellé ült.

- Honnan tudjam én azt?

- A lapoknál azt mondták, hogy öntől hallották azt az asszony-históriát.

- Hát a lapoknál is volt?

- Voltam. És meg fogom tudni, hogy ki az a nő.

Az igazgató fölkelt s félig mosolyogva, félig részvétellel iparkodott szólani:

- Ne kutassa a dolgot, jó asszony, hisz most már ugyis mindegy. Mi haszna volna abból, ha meg is találná? Fóris Ádám nem ébred föl többé, hogy másként válaszson. Hagyja aludni Fórisst, az asszonyt, az egész históriát és feledje el az egészet. Ez a legokosabb. Talán az a csodaszép asszony nem is létezik...

Az asszonynak égni kezdett az arcza.

- Éppen ezt akarom én tudni. Én nem hiszem, hogy az a csodaszép asszony létezett, én nem hiszem, hogy Fóris engem megcsalt, én...

- Hát miért ölte meg magát?

- Mert...

Csak egy pillanat műve volt. Kirántotta a férje levelét s odaadta az igazgatónak és leste, hogy mi fog következni. És az következett, hogy az igazgató mosolygott, széttépte - egészen apró

darabokra tépte - a levelet és újra mosolygott. Aztán olyasfélét mormogott, hogy: »hát önnek is megírta?« s egészen más hangon kezdett beszélni. Mindig föltételesen és mindig mosolyogva. Talán igaz, amit Fórisz írt, talán csakugyan sikkasztott s talán a bank jobban szereti, hogy a sikkasztásról ne tudjon senki. Talán az a néhány ezer forint nem ér a banknak annyit, hogy miatta rossz hírbe hozza az intézetet s talán Fórisz egyszerűen bolond volt, hogy ilyesmiért megölte magát. Nem jó az ilyesmit kutatni. Egy csodaszép asszony, aki sohasem is létezett, aki senkinek sem árthat: az egész históriát szépen megoldja és nincs kára benne sem Fórisznak, sem az özvegynek, sem a csodaszép asszonynak, sem a - banknak. Nem kell mindent kutatni...

Az özvegygyel kerengett a világ.

Az igazgató pedig folytatta:

- Az intézet talán még valami évdíjat is meg fog szavazni. Hát mért ne létezhetett volna az a csodaszép asszony?

S intett, beszélt, mosolygott, mikor az özvegy szédülve, ingatag léptekkel, senkire sem nézve, a lépcsőkön szinte bukdácsolva, mint egy elkábult madár, már el is távozott...

VÁSZONVILÁG.

Galuskává tépett egy régi színlapot és csomóba gyömöszölve lezuhintotta az utcára, egyenesen annak a köpczös legénynek a nyakába, ki a bolt előtt frissen darabolt marhaoldalakat czipelt egy nehéz társzekérre. A csomó megoldódott a levegőben s mint könnyű szélben a hó, szertefujódva omlott a legényre, társzekérre és hepe-hupás utczakövezetre. A legény odalenn megrázta magát, aztán felnézett a második emeletre, honnan pajkos kaczagás hangja csengett le.

Hatalmas karjával megfenyegette a leányt.

- No megállj, Marga...

Az pedig - lefejtve derekáról a kómikus karjait - visszakíáltott:

- Ha elkészültél, gyere fel, Péter.

Aztán odafordult Kostyál Vendelhez, ki vézna karjaival minduntalan ott kapargált a dereka körül:

- Nyughassék tőlem, mert a kezére ütök.

- Hát nem szeretsz?

- Nem.

- Azt a henteslegényt szereted?

- Azt.

- Miért?

- Mert - *erős*...

I.

A kómikus - filigrán, izgékony teremtés, hamuszín arczczal és ormóttan Napoleon-orral - leült a divánra dühösen. Két hét előtt költözött Margáékhoz és belebolondult az erős, de hajlós, pozsgás, de gyönyörű teremtésbe. Eleinte mókázott neki s azt hitte, hogy a bolondériával megnyeri úgy, mint a karzatot, aztán érzelegni kezdett, de ez sem használt. A leány egészséges volt testben és lélekben: egy kissé érzéki s egy kissé buta, aki jóízűen tudott aludni és enni s akinek leányvoltát hajnalodó álmak nem zavarták. A misztériumok legfőllebb izmait feszítették, de lelkét nem igen foglalkoztatták. Naphosszant el tudott volna birkózni a henteslegénnyel, kivel együtt nevedett s egy csöppet sem haragudott, ha az akár derekasan a földhöz vágta is. Inkább kacagni tudott s kigyult a szeme, ha pillanatra fálnak szoríthatta az izmos legényt.

Kettőjüket nem izgatta ez a játék, de annál inkább a kómikust. Kostyál Vendel dühös volt s - egy szép napon tornászni kezdett. Aztán egy reggel odaállott Marga elé. Kifeszítette majd könyökben meghajlította a karját s mikor a kékes izmok kidagadtak rajta - így szólt:

- Hát én nem vagyok erős?

A leány kaczagott.

- Bolond...

S hirtelen feltúrta a ruhaujját. Vállig húzta fel s nem vette észre, hogy a kómikus arcza kigyúl a hatalmas rózsaszín kar láttára. Ő is meghajlította a karját és mialatt maga is gyönyörködve nézte, mint rakódnak tömör izomhegygyé a vékonyabb-vastagabb rostok - büszkén szólt:

- Ezt fogja meg. Ez a *béka*. Olyan, mint a kő.

Kostyál Vendel megfogta, szorította.

Szólt a leány:

- Nos? Nem-e?

A kómikus izgatottan felelt:

- Kemény... és milyen forró...

Aztán még inkább bolondja lett a leánynak. Egész nap otthon ült; ha nem játszott, az estéket is otthon töltötte. Egyetlen hangszert szeretett, a harmoniumot (egész zenekar van ebben az »izében« - mondogatta), azon eljátszott órahosszant és boldog volt, ha Margát egyszer-egyszer rávehette, hogy énekszóval kísérje. Érczes, szép, bár fölöttébb nyers hangja volt a leánynak, de Kostyál soha sem mulasztotta el megjegyezni:

- Édes mandula... csak a törékeny héját kell lehámozni...

Egy este, mikor a leány megint énekelt, a kómikus hirtelen abba hagyta a játékot s odafordult a leányhoz:

- Magának énekesnővé kell lennie. Jőjjön a színházhoz...

Marga úgy felkaczagott, mintha a legmulatságosabb dolgot hallotta volna s édes anyja is elmosolyogta magát:

- Tréfál, Venczel úr...

A Vendelt sohasem tudta megszokni az öreg asszony. Anya és leány úgy vették, hogy az egész megjegyzés egy bolondos ötlet volt, de a kómikus mindjobban beleette magát hirtelen támadt gondolatába. Egy pillanatig sem áltatta magát abban a hitben, hogy Margából csak-ugyan jó színésznő válhatnék, - sokkal jobban érezte a leány butácska voltát, - de szöget vert fejébe az a gondolat, hogy ezzel kiragadná a leányt mostani légköréből s a »vásznak forró égőve« alatt több sikerét remélte fáradozásainak. A színpadon mindenki szerette, ott a leány is hozzá fog hajolni, ezt hitte, ebben bízott. S ezért nem is hagyott fel az unszolással. Egyre erről beszélt a leánynak s az édes anyjának is.

- Lássá öreg, - szólt az asszonyhoz. - a Marga torkából megélhet s nem kell tovább mosnia.

Az öreg mosónő már-már hajolt is, csak Marga kaczagott még mindig, ha a kómikus a színházzal hozakodott elő.

Alkonyatkor kihajlottak Kostyállal az ablakon s elnézték a vörösödő levegő alatt elterülő fővárost. A második emeletről messze elláttak. Csillogó palota-ormok, egyenes, széles utcázák, váltakozó lóvasútak, robogó fiakkerek s erre-arra sétáló népek tarkáltak szemeik előtt s még Marga is felszólalt:

- Csak szép ez a mi fővárosunk.

Kostyál beszélt:

- Lássá, ez a rengeteg város olyan, akár a bánya. Lehet benne ezreket érő kincs, de a kincsnek csak arra van értéke, aki ismeri. A gyémánt is semmi, ha nem ismerik. Mindenki annyit ér, a hányan szeretik. Szeretni pedig csak azt lehet, a kit ismernek. Ebben a fővárosban százezren élnek, de egynek-egynek mégis csak annyi él benne, a hányat ismer. Hát ki ismeri magát?

Senki. Hát ki szeretheti? Senki. Én sem vagyok több, jobb, mint maga, mégis ismer az egész főváros. Miért? Mert előtte vagyok, lát és ismer. Mi tette? A színház. Gyémántcsiszoló, embert szerettető, életet, boldogságot, dicsőséget adó hely az a színház - jöjjön oda.

Az alkony homályából égő ablakokkal kiemelkedő színházépületre mutatott:

- Nézze. Ma este ezren meg ezren vannak odabenn. Tapsolnak és nevét ordítják egy férfinak vagy leánynak, aki tegnap még semmi, senki sem volt s akit holnap az egész város emlegetni fog. A színház teszi. Egy dal, melyet más írt s melyet maga csak elénekel: elég, hogy mindenki ismerje, szeresse. Szegénysége helyett gazdagság, egyhangu élete helyett multság, szórakozás; tengődés helyett boldogság - ez kínálkozik ott magának, - hát jöjjön a színházhoz. Mi volt Blaháné? Szegény leány. Ma mindenki ismeri, mindenki szereti. A színház tette. Beviszem magát, tanítom magát, boldoggá teszem magát, jöjjön a színházhoz...

Marga szinte szédült. Aztán odafutott az anyjához s azt mondta: Színésznő leszek... Nyakába ugrott a boldog kómikusnak: Színésznő leszek... s mikor Péter feljött, őt is azzal fogadta: Színésznő leszek...

Péter csodálkozva nézett reá.

Marga elkaczagta magát s a kezében levő bottal egyet suhintván a henteslegényre, ráförmedt:

- Hát mit szólsz hozzá: színésznő leszek?...

A legény csak annyit mondott:

- *Buta vagy te ahhoz, Marga...*

II.

Az ingó vászonkortina mögül áthallatszott a jelenés. A második felvonás alatt volt: éppen apa és fiú állottak benn egymással szemben s a kórusnak nem volt dolga.

Kis csoportokba verődve ott sunnyogtak a »szerelem-folyosón«.

A rendező - kezében a darab példánnyal, - egyszer-egyszer hátranézett s nem mulasztotta el, hogy rá ne förmedjen az összebújva suttogó festékes leányokra. Egyre - formás, jóképű leány, - különösen szemet vetett s ennek megannyiszor odakiáltotta:

- Mariska, felirlak...

Mariska pedig közelebb húzta magához a kóristánékat s gyorsan súgta nekik:

- A direktor kedvencze... Kiveszi a kórusból s ad neki kisebb szerepeket... A rendezőtől hallottam. Kostyál dühöng, mert szereti a leányt s már észrevette, hogy a direktor halásztatja az orra elől. Már nem is köszön a direktornak, s ma délelőtt a próbán kijelentette, hogy jaj lesz valakinek... A leány meg tűri bután, hogy Kostyál szidja, a direktor meg becézgesse. Érdekes lesz, meglássátok. A direktor váltig azt hajtogatja, hogy Szigeti Veronának - azt hallom: azelőtt Bloch Margának hívták - szép hangja van, fejleszteni kell. Most taníttatja s elsejétől kezdve külön öltöztőt kap...

Egy kis fekete zsidó leány az orrán át megszólalt:

- Be jó dolga is lesz...

Mariska megvetőleg válaszolt:

- Mit tudsz te ahhoz? Kaphattam volna már én is külön öltözőt. Tudod is te, kinek jó az a külön öltöző. Sohasem annak, aki kapja, mindig annak aki adja...

A zsidó leány nem érte föl észszel, hogy min kaczag a sok kosztümös kóristalány, csak tovarebbent, mikor észrevette, hogy a rendező feléjük tart. A többi is szétoszlott s vele dúdolt a primadonnával, ki a vászonkortina előtt éppen azt énekelte a közönségnek: ...Ez a világ kigyót-békát rám kiált...

Marga - Veron, a hogy az új világban elkeresztelték - ott állott a vasajtó mögött és kaczagott. Az ő pirosposzgás arcán olyan volt az a festék, mintha a nyáréji eget mázolnák be durva ultramarinnal. A kívágott kaczer pruszlikból úgy emelkedett ki gömbölyű válla, halmosodó keble, mint sötét levélbokrétaból a teli thearózsa. A haja parasztosan kontyra volt kötve s a nyakán egy pár akaratos hajtincs aranyszőke mohként ült meg. Az egész leány olyan volt, hogy a levegő is átizzott körötte.

A kómikus hadonászott előtte.

- És én nem fogom túrni. Ha idehoztalak, magamnak hoztalak ide. Ez az egész ripőkereg suttog már felőled, hogy a direktor így meg úgy... A direktornak felesége van és jaj neked, ha egyszer neked fordul. Én szeretlek, el foglak venni, hát koppints az orrára, ha feléd szaglász...

Marga csak kaczagott, aztán hirtelen odaszóllott Kostyálnak:

- Nem látta Pétert? Ma délután felszaladt hozzám s azt mondta, hogy estére eljön a galériára. Nem tudok ellátni odáig. Azt mondják, hogy magának hiúz-szeme van: nem vette észre?

A kómikus dühösen felelt:

- Még az a buta henteslegény is... Mit keresett nálad?

Marga röviden felelt:

- Hátba ütött s azt mondta, hogy számár vagyok.

- Még sem olyan buta az a legény...

A rendező szaladt feléjük.

- Kostyál, jelenése van.

A kómikus besietett a színpadra. Marga pedig a társalgóba ment. A kis, alacsony helyiségben keresztül-kasul heverték a harmadik felvonáshoz előkészített bútorok. Egy sarokban nagy lábas tükör állott, középtűt pedig a padmalyról rozsdás gázhorog csüngött alá, kampós végén a lobogó szeszszel. Marga a tükör elé állott, s nézte tarka kosztümjét, pruszlikból kidagadó tüzes vállait. Egyszerre a tükörből észrevette, hogy valaki mögéje került.

Megfordult.

A direktor mosolyogva köszöntötte.

- Hogy van, szép Veron?

- Lassan, - felelt a leány. - Kostyál épp az előbb szidott össze. Úgy vesz, mintha a menyasszonya volnék s rám parancsolt, hogy ne beszéljek a direktor úrral.

Az igazgató kaczagott.

- Sohse féljen tőle. Csak hadd toporzékoljon a bolond. Maga meg ne is gondoljon arra, hogy már most eltemesse magát. Maga színésznő lesz, a kiért ezren fognak rajongni, nem szabad hát magát egynek lekötnie. Iratok most magának egy operettet, a miben fel kell tünnie. Olyan

számokat fog bele írni a karmester, hogy minden jegye a maga hangjában feküdjék. Ért hozzá a karmester s akkor maga primadonna lesz.

A társalgó nyitott ajtóján keresztül viharos taps hangzott be.

A direktor folytatta:

- Hallja? Így fognak magának tapsolni s az egész városban, az egész országban nem lesz színésznő, kit úgy emlegetnének, mint magát. Maga szép (a direktor megfogta a leány forró vállát), magának szép hangja van (megsimogatta az állát), szóval magára nekem szükségem van. Kostyál bolond, ne törődjék vele.

- Kórus, kórus! - ordított a rendező keresztülfutva a társalgón a nagy folyosóba.

Marga menni akart, de a direktor tartóztatta.

- Sohse siessen. Ha én fogom itt, ki büntetné meg, ha nem is lesz benn a kórusnál. Úgy sem való maga a kórusba. Már berendeztettem az öltözőjét, csináltattam magának olyan szárnyas tükröt, a minő a primadonnának van. Jó lesz?

Marga csak annyit mondott:

- Hogyne?

Igazában nem értette, hogy mit akar vele a direktor s ha a kómikus nem világosítja fel, olykor tulságosan is, észre sem veszi, hogy nem a hangja miatt akarnak belőle primadonnát csinálni. Azt hitte, hogy új környezetében mindenki szereti. Az anyaszínésznő szárnya alá vette, meglátogatta néha lakásán is, sétálni hívta és Marga néhány nap múlva azt beszélte Péternek, aki most már ritkábban járt fel hozzá, mert röstelte magát az úri vendégek között, hogy az anyaszínésznő szerelmes a direktorba. Kaczagott, mikor mondta, de hozzá tette, hogy nem lehet különben, mert folyton a direktorról beszél, s annyi dicsérni valót talál rajta, hogy hosszú séták során sem fogy ki a magasztalásából.

Az igazság pedig, amint azt a kóristánék egymás között megbeszélték, az volt, hogy az »újonczok hivatalos védőszárnya«, az anyaszínésznő, rendeletre vette maga mellé Margát s szépszerin hozzálátott, hogy megpuhítsa. A ligetbe, a váczi-utczába, a Sváb-hegyre sétáltatta a leányt s liget, váczi-útca, Sváb-hegy nem hallott egyebet a direktor dicséreténél.

S mikor Marga már tele volt a direktorral, a hivatalos védőszárny egyszerre megállott az útca közepén s így szólt:

- Tudja-e, hogy az a gyöngyember szerelmes magába?

Marga elpirult. Eszébe jutott, hogy Kostyál ezt a jelenetet előre lefestette neki s megmondta a komédia minden részletét, úgy, a hogy most vele lejátshódott.

Egy este, mikor az első felvonás véget ért, Kostyál hozzá sietett.

- Marga! Itt fogod hagyni a színházat.

- Miért?

- Színésznőnek hoztalak ide és nem akárminek. Ha kiragadtalak a Péter köréből, mert paraszt, úr környezetében sem akarlak látni. Hazamész s néhány hét múlva elveszlek.

Marga hidegen válaszolt:

- Maradok.

A kómikus toporzékolt.

- Hát már ennyire vagyunk? A direktor ráparancsolt a karmesterre, hogy az új operettben olyan szerepet szabjon rád, amelyben a második felvonás nélküled esnék meg, a hivatalos védőszárny ujjong, pénzt kapott s te nem bánod? Hát csak vigyázz. Mert én bánom és tenni fogok róla. Jaj neked, meg jaj a direktornak.

A kis kómikus dühösen ment el, Marga pedig a forró levegőben átizzott agyvelővel, gondatlanul dúdolva sietett a szerelemfolyosóra, hol már a direktor várta...

III.

Hétköznap délután a Sváb-hegyre tartottak. A direktor minden áron azt akarta, hogy fiakkerre üljenek, de Marga félt, hogy az feltűnő lehetne. Inkább lóvonatra ültek.

És még soha leány olyan kínokat nem állt ki, mint ezen az úton Marga.

A direktor már az úton is nagyon édeskedett, szorongatta a kezét, suttogott a fülébe s Marga nem merte, röstelte megmondani, hogy az a lóvasúti kalauz, aki folyton égő szemekkel nézte, aki az úton dühösen mormogott, aki egyszer már szinte közjük akart ugrani s aki (látszólag minden vonatkozás nélkül) valami csúf szót is kiszalajtott a száján, - röstelte megmondani, hogy az a kalauz az ő - *apja*...

IV.

Az új operette első felvonása nagy sikert aratott. Marga egy szentimentális madárdalt énekelt benne s a habitüék, akik először látták nagyobb szerepben, tomboltak érczes hangján, szellős ruhájából kidagadó gyönyörű testén. Örjítő, lázbaverő volt oldalt felhasított ruhájában, mely alól formás lába ki-kilátszott. Felvonás után háromszor kitapsolták.

A direktor ragyogó arczczal sietett feléje, mikor a függöny legördült.

- Nos, nem mondtam?

Marga szédülő fővel hagyta magát a társalgóba kísérni. Az oláh *Tartarin*, - az a hazudozó bolond ujdondász, aki minden premiérere elmegy, hogy a kóristánék azt higyjék, hogy ő írja a lapba a kritikát - odasassirozott melléje.

- Kisasszony, ön ennivaló volt. Diadal... Holnap tele lesznek önnel a lapok.

...Hátul a feljárónál Kostyál szinte erőszakkal czipelte fel a vén mosónőt.

- Jöjjön, ha nekem nem akar hinni, higgyen a saját szemének. Ez itt a leánya öltözője. Itt az ablak-függöny mögött elrejtőzhetik s láthat, ha látó szeme el nem borul attól, amit látnia kell. *Rongy lett a selyemből*... (A kómikus szerette magát népszínműi stílusban kifejezni).

A vén mosónő a szemeit törülgette. Nem akarta elhinni, hogy Marga csakugyan megromolhatott volna, de azért elrejtőzött a függöny mögött és várt.

A kómikus pedig szaladt a direktor feleségéhez...

A második felvonásra csengettek. A folyosók kiürültek s a társalgóban Marga egyedül maradt a direktorral. Valami láz vett erőt rajta, melyről nem tudta megmondani, hogy a mámor vagy a nő láza-e. Egy negyed óra óta olyan dolgokat suttogtak a fülébe, mikkel tele ment a szíve, a lelke, egész gondolkozása. A feje égett s a teste reszketett, beszélni meg egyáltalán nem tudott.

A direktor az öltözőbe vezette. Lehányta a pamlagról a kosztümöket s leült.

- Mindig szerettem, mindig szeretni fogom. Nem tudok gondolni színházra, dologra, semmire, csak magával van tele mindenem. Egy szavától boldog lehetek, egy szava megölhet. Ebben az izzó, romlott levegőben úgy tűnt fel nekem, mint egy szent, akit imádnom kellene, ha nem örülnék meg miatta. Nappal, ha látom, este, ha hallom, - csak magára gondolok s ha nem látom, nem hallom - akkor még inkább. Dolog mellett maga van előttem, pihenés közben csak magát látom és nem tudok szabadulni tőle. Szeretem, megőrülök érte: Veron szeressen...

Voltam én is gyermekifjú, voltam én is rajongó: s akiről álmodtam, nem lehetett más, csak maga. Hozzám kötöttek mást, de lelkemben azé maradtam, ki álmaimat látogatta: a magáé. Mikor idejött a színházhoz, álmom lett valóvá: szerethettem azt, akit eddig csak imádtam. A szent szállott le előttem: angyalnak, leánynak, akit ölelni, csókolni, szeretni szeretnék, a kiért el tudnék kárhozni s a kiért el fogok kárhozni, ha szíve meg nem esik rajtam. Szentem, üdvösségem: Veron, szeressen...

A leány szédült. Észre sem vette, hogy a direktor bezárta az öltöző ajtóját, hogy ott térdel előtte. Nem tudott számot adni magának arról, amit érzett, de egyszerre átfonta a férfi nyakát s fejét odahajtotta a vállára.

A direktor fuldokló hangon suttozta:

- Te vagy az üdv, a gyönyör, a szerelem, te vagy az Isten, aki boldogságot ad, és maga is boldog. Téged foglak szeretni, téged foglak imádni, mert csak te vagy nekem imádni való, más senki. Nem fogok ismerni mást, csak téged, s nem fogok mást szeretni, csak téged. A melegség, mámor, üdvösség kifogyhatatlan forrása vagy te: - Veron... Veron... hogy fogok én veled élni, hogy foglak én téged boldoggá tenni! A sötétet is fényessé, a rosszat is jóvá fogom tenni - neked, csak neked. Oh mert szeretlek, mert megőrülök érte: - Veron...

A leány egyszerre felriadt. Az ablak alatt az utcáról tompa zsvaj hallatszott fel. Mintha csődülés támadt volna, mintha száz ember kiáltana egyszerre; a leány odafenn csak egy ismétlődő hangot hallott:

- Az ablakból ugrott ki...

Aztán egy másikat:

- Meghalt...

S az öltöző egyszerre kietlennek tetszett előtte. A direktorral együtt az ablakhoz siettek s kitekintettek a nyitott ablakon. Lent roppant néptömeg verődött össze s a leány a homályban is látta, hogy egy pont körül csoportosulnak s onnan újra, meg újra sivítani hallotta azt a hangot: Meghalt...

Rémülten fordult el. A direktor utána ment:

- Valaki megölte magát.

Az öltöző ajtaja előtt is zsongás támadt. Mintha a színpad népe is kisietne az utcára, a szerencsétlenséghez. A zsongás erősödött s egyszerre valaki erősen belecsapott az öltöző ajtajába.

A direktor meghökölt, a leány pedig remegve ült a pamlagra.

Az ajtó előtt egy női hang szólott:

- Nyissák ki ezt az ajtót.

A direktorné hangja volt.

- Nyissák ki, mert betöröm. Ki van odabenn?

Marga az ajtóhoz akart sietni, de a direktor visszatartotta. Egy pillanat alatt megérezte a veszedelmet. Ha a felesége most itt találja, a botrány elkerülhetlen. De hová rejtőzzék? Az egész öltözőben még csak egy szekrény sem volt. Kitekintett az ablakon, de menekülés onnan sem bízott. Az emeletről le sem ugorhatik, de meg a csoportosulás is egyre tartott még ott. Tehetetlenül nézett a leányra, ki zavarodottan állott s egyszerre zokogásra fakadt.

Az ajtót betörték.

Ott állott a direktorné s mögötte gúnyos mosolylyal, vigyorogva: a kórikus.

Az asszony ránézett Margára s fojtott hangon szólt:

- Kisasszony, tudja-e, ki ugrott ki az ablakon?

Marga kérdő pillantást vetett rá:

- Az *édes anyja*, aki a függöny mögé rejtőzve, mindent látott...

Öröletes sikolylyal rogyott össze a leány...

V.

Az utolsó fiakkerek robogó zaja ébresztette fel aléltságából.

A színpadról s a folyosók felől már nem hallszott semmi nesz, öltözőjében is vak sötét volt. Mikor fölegyeneselett, érezte, hogy a nyitott ablakon és ajtón át rettenetesen húz a levegő s valószínűleg ez oltotta el a gáz lángját is.

Becsukta az ajtót s az ablakhoz ült.

Néptelen, kihalt volt a színház tájéka. A tulsó oldalon apró, sötét házikókat látott, olyiknak ablakában világosságot is, de egyébként köröskörül semmi jele az életnek. Az ég boltjáról is eltűntek a csillagok, koromsötétség vonult helyükbe s az erős szél, mely a leány arcát is megmagsúrolta, vihar jöttét jelezte. Friss, átható levegő tódult be s ez jól esett forró fejének, melybe lassankint visszatért az imént lejátszódtott jelenet öröletes képe. S egyszerre az édes anyja jutott eszébe s az a csödülés, mely ablaka alatt támadt.

Lopva-félve tekintett az útczára.

Irtózva húzódtott vissza. Mintha az anyja párolgó vérének szaga csapta volna meg. S míg szeméből kicsordult az eleven könny, a levegőben, mintha beszédet hallott volna:

- Én rejtettem ide anyádat: meghalt. Én hoztam ide a direktornét: megölt. Ismersz? Szerettelek és te megöltél engemet. Most te is halott vagy. Kvittek vagyunk. Pedig szerettelek, pedig most is szeretlek s egy üdvösséges perczért, melyet veled tölthetnék, odaadnám egész örült, bolond múltomat, egész hideg jövőmet. Oh Marga... Marga...

A leány föltekintett. A kórikus állott előtte.

Margának egy perczre az jutott eszébe, hogy megöli ezt az embert, de aztán szó nélkül ült vissza és mellére hajtotta a fejét:

Kostyál pedig szólt:

- Még most is szeretlek. Még nincs mindennek vége. Jer velem, van pénzem, sok, megélünk másutt. Légy az enyém.

A leány hideg parancsoló hangon felelte:

- Hagyjon magamra.

- Már mindenki elment, nem maradhat itt egyedül. Haza kísérem.

Marga fenyegetve emelte fel karját:

- Menjen!

A kómikus távozott. Marga pedig visszaült az ablakba. Egész röpke múltja, melyet a színháznál töltött, eszébe jutott most és sírt keservesen. Nem élt, holott élnie lehetett volna és meghal, holott élhetett volna. Azt az embert, ki egész hasadó üdvének gyilkolója lett, gyűlölte s gyűlölte azt is, ki azt suttogta fülébe lázasan, hogy szereti s aztán, mikor a felesége kopogott, cserben hagyta gyáván. Gyűlölte most s ha számot vetett a szívével, úgy érezte, hogy sohasem is szerette. A megfélemlítés egy pillanatát nem a szerelem, de a dicsőség, a káprázat, a mámor szülte átkozott méhéből. Szíve szűz volt attól, mi ajkát megfertőzte. S ha erre gondolt, eszeveszett dühvel tudta volna megölni azt a hazug, üdvösséggyilkos embert - a direktort.

Aztán megint megfejtkezett mindenről, csak az édes anyjára gondolt. Milyen boldogok voltak. Az öreg mosott, ő meg segített neki. Olykor ő vitte haza a hófehér vasaltruhákat s pajkos fiatal emberek nem egyszer megcsipdesték. Nem bánta, hisz fiatal volt s nem félt a férfitől. És odahaza, milyen galambéletet éltek az öreg édes anyjával, meg Péterrel... Péter! Ezt a derék jó legényt sajnálta leginkább. Hogy szerette! Az ütötte, verte, szidta, de szerette, itt pedig becézgetve megölték. A mellébe ütött s aztán sírva fakadt: megölték...

Egy pillanatra arra gondolt, hogy Péterhez megy. De aztán eszébe jutott egy jelenet, mikor Pétert kiutasította lakásáról, mert röstelte a durva külsejű henteslegényt. S most hozzá menjen? Nem lehet. Pedig e pillanatban érezte, hogy annak a legénynek a szívéért odaadná egész múltját, egész jövőjét. Az a friss, hamisítatlan, egyszerű legény, ki hagyta ugyan magát kergetni az előszobából, de most a megpróbáltatás alatt visszalopódzott a szívébe.

Vak sötétség körülötte mindenütt, künn erősbödő szél s Marga mindjobban összeesett. Minek éljen tovább e világon? Van neki valakije? Nincsen. Van neki célja? Nincsen. Csak a halál.

Aztán megint kinézett az ablakon. Azok a kövek ott alant, mintha felszólottak volna hozzá: jer, jer... Az édes anyját látta s arról is úgy képzelte, hogy hívogatja. A szél pedig belekapott a hajába s kibontva szertefolyatta meztelen vállán, pihegő keblén. Örült, eszeveszett gondolatai támadtak, letépte a ruhát, a szellős, gyűlölt kosztümöt tüzelő testéről s hagyta, hogy a szél átjárja, megvegye. Vezekelni akart és meghalni s egyszerre összerázkódott.

Az utczahajláson kocsirobogás támadt. Nehéz társzekér haladt el távolabb az ablak alatt s Marga egy sejtelemről megkapatva kinézte a szemét, hogy megláthassa: ki ül benne.

Meztelenül, kibomlott hajjal, fuldokolva hajlott ki az ablakból s egyszerre, amint a társzekeren észrevett egy dúdoló, hatalmas legényt, elkiáltotta magát:

- Péter!... Péter!...

Aztán úgy meztelenül, kibomlott hajjal kibukott az ablakból...

ALVAJÁRÓ.

A széles út fején megint előmbe tűnt. Ahogy a tavaszi égről lezuhogott a májusi sugárzápor s az aszfalt olyan lett, mintha arannyal verték volna ki: egyszerre eltűnt szemeim elől az az egymásnak és nekem egyként ismeretlen tömeg, melyet a tavasz - az aszfalt kora-virágaként - kicsalt téli fészkeből s csak őt láttam, a csoda-leányt, akit én elneveztem alvajárónak. Mert csodálatosan napvilágos szemei mindig egyiránt néztek, nem volt bennük sem kérdés, sem felelet, nem kandikált ki belőlük emberi vágy, sem bánat, - csak mintha tündérvilágosságok lettek volna, melyek a sokaságot figyelmeztetik, hogy térjen ki s engedjen szabad utat annak a mesésen szép alkotmánynak, mely e világosságot nyugodtan, lassú ringással vezeti előbbre. A széles, napfényes utca neki egy keskeny párkányzat volt, melyen nyitott, de vak szemekkel, egy alvajáró nyugodt biztonságával haladt, nem látva senkit, nem törődve senkivel. Csodás nézése, ragyogó ifjúsága és mindeneket lenyűgöző szépsége megfogtak s keringtem körötte, mint bogár a fény körött, elébe vágtam, melléje kerültem, néztem és néztem magam, de e leánynak egyetlen mozdulata, egyetlen pillantása sem árult el olyasmit, mintha észre vett volna. Azok a napvilágos szemek akkor is csak egyiránt néztek s az a ragyogó, ifjú test akkor sem tért ki jobbra vagy balra, hanem az alvajáró öntudatlan határozottságával követte egyenes irányát, mintha azt mondaná: nem látok akadályt, én csak itt mehetek s ha valamibe ütközöm, akkor le fogok zuhanni, meg fogok halni...

Órákig követtem, azt a pillanatot lesve, mikor felébred, de hiába. Bizonyosan tudom, hogy a széles körutat elhagyva, idegen utcákba tértünk, de az alvajáró szépségbe merülve, nekem úgy tetszett, mintha egy pillanatra sem tettünk volna fordulót, mintha folyton egy irányban haladtunk volna: azon a keskeny, veszélyes párkányzaton, melyről egy ballépés bolond halált jelentene. S úgy kell lenni, hogy szomszédságában alvajáró lettem én is, aki csak őt láttam holdamul s láttam akkor is, mikor már eltűnt, mert mikor valami robajra fölébredtem: a leány nem volt sehol. Elszállott észrevétlenül, mint tavaly, mint minden tavaszon, amikor nekem egész évi átkomul csodás szépségben megjelenik. Az aszfalton tavaszi nép, nekem ismeretlen tömeg kavargott, süket zsisvaj hangzott, az égről hullott tovább a meleg sugárzápor, jártam az utat tovább, csak ő, csak ő nem volt sehol...

*

Hát az utca is csaló, mint minden szerető! Pedig én az utcát szerettem, mint senki más: önmagáért és önzetlenül. Fölkerestem naponta s ő megadja nekem, amit sehol sem találok: a magányt. Ha otthon, négy fal között keresem, az a nyomorult emlékezés, mint egy ostoba, túlbuzgó szolga, aki parancs nélkül is szolgál, hétmérföldes csizmáival nyomban befutja a multat s az ismerősök s félig feledettek egész rajával tölti meg szobámat. De az utca jobb szívvel volt hozzám; zűrös lármájával elaltatta az emlékezést, a zsisbongó sokaság nem engedett magammal és másokkal foglalkoznom s szomjú lélekkel, egész embererdőnek közepette tudtam élvezni a magányt. Hálás is voltam érte az utcának. Nem riasztott el tőle a lejáró időnek semmiféle szeszélye: szemébe néztem a legbolondabb hófúvásoknak s nem kergetett el az én utcámból a nap augusztusi tolakodása sem. Könnyű lélekkel róttam az aszfaltot s az általános mozgásban olykor különös érzés lepett meg: nem tudtam, én állok-e egy helyben, míg a vándor-sokaság a maga tarka színeivel lassan elhullámszik mellettem, vagy az egész utca csak egy napfényes galéria, mely cifrán kiállított, oszlopos palotáival, színes látványokkal és csoportképeivel várja, hogy az ilyen kényelmes flaneur, mint én, elsétáljon nyílt folyosóin és megcsodálja? Velem legalább könnyű lett volna elhíttetni, hogy az utca tavaszi kiállítása tisztán az én kedvemért való, a minthogy ezt a kis kedveskedést meg is érdemlem az utcától, melynek én vagyok leghivebb, legállandóbb szeretője.

S most ellenem esküdött az utcza is. Ahol annyi diadalt arattam, ahol megismertem a tömeget s megismervén, feledni tanultam, ahol abba az édes hitbe kezdtem magam beleélni, hogy én vagyok az egyetlen, aki jól választottam a szeretőmet s megismerhetem úgy, hogy titka ne lehessen előttem: most itt állok megcsalva, megcsalódva. Az utcza megbosszulta magát s megmutatta, hogy tud ő is oly rejtélyt állítani eléem, melyet megfejtetni nem tudok. Egész esztendőn át nyíltan, titok nélkül szorít keblére s az esztendőben egyszer - mintha csak a Meluzina szombatja volna - elzárkózik előlem, egy titkot dob felém, melynek nyitjára jönni nem tudok. Ki ez a szép leány, ki ez az alvajáró, aki minden esztendőben egyszer megjelenik nekem az utcán, akit megszólítani nem lehet, aki nem lát meg, ha elébe állok, nem hallja meg, ha szólok hozzá s vakká veri a szememet, hogy ne lássam, mikor egyszerre a légbe oszlik? Földi leány-e, vagy tündér? Titok-e, vagy csak én vagyok ostoba, aki nem tudom meglesni, mint szép Meluzinát a férje? Belementem az utczába, mint filozófus a lét titkaiba; s eljutottam egy ponthoz én is, ahol tudni nem tudok s hinni nem akarok. Nem tudom, hogy leány-e, s nem hiszem, hogy tündér. S aki azt hittem, hogy mélyére hatoltam az utcának, hogy ismerem jobban, mint orvos az én szeszélyes gyomrom baját: most itt állok szemlesütve, mint filozófus a végső nagy kérdésnél, ostobán, mint gyermek a talány előtt, melyet nem tud lóugrás szerint megfejtetni...

Mért hagytál így cserben, utcza, én szerelmesem? Hisz én magadért szeretlek s nem talányaidért, melyeket megfejtetni nem tudok...

*

Elhúzódom tőled sértett szívvel, mint a megbántott szerető. Meghúdom magamat négy falam között s nem bánom, hogy az emlékezés ismerősök és félig feledettek egész rajával tölti meg szobámat. Csak hadd jöjjenek. Mikor jelenem megcsal, jól esik a multamból fölsiető kísértetek keserű vádaskodását hallanom. Jöjjön a lány, kit én csaltam meg és mondja szemembe, hogy érte bosszultál meg én szerelmes, hűtlen utcám; jöjjön a tömeg és harsogja felém gúnnyal, hogy megvethetem, amint tetszik, de hozzája kell térnem, ha vigasztalódni akarok. Hadd jöjjön az egész mult és gúnyolódjék, hogy minden perczemet, melyet szeretek, elcsalja tőlem, hogy ő öregbedik az én örömemből és véremből, hogy egyre húzza alólam a gyékényt s nem szűnik meg belőlem táplálkozni, míg a sírba nem szorít s akkor rám ül egész nagyságban. Hadd jöjjön...

Szobám tele van multammal. Minden sarokból hangokat hallok:

- Te kis ügyetlen talányfejtő...
- Az a leány is meg fog csalni, pedig nem is ismered...
- Ide fog szegődni hozzánk. Mult lesz, mint mi...

Egy gyöngé, elhaló hangot is hallok. Mintha szegény édes anyámé volna:

- Keresd tovább, keresd... Az élet egész gyönyöre ez a keresés...

S erre az elhaló, gyöngé hangra a mult elkotródik szobámból. Behunyom szemeimet, a napfényes utcán látom magamat s a ragyogó sugárözönben ott halad előttem a csodás szemű alvajáró némán, senkit sem látva, senkivel sem törődve. Aranyszín haján eljátszik a napfény, ringó járása nyomán elpihen a szellő, a tömeg csodálva utat nyit neki s én követem lassan, mélységes, megfeledkező gyönyörrel...

*

Jártam az utcát, most már nem önmagáért. Kerestem a leányt, egy jelt, mely nyomába vezet; egy arczképet, mely hozzá hasonlít s a nagy tömegben valakit, aki ellenállhatatlanul reá emlékeztet: őt magát. Hűtlen lettem az utcához, mely hűtlenül e rejtély elé állított. Csak őt

kutattam mindenütt, egyre növekedő lázzal, sóvárgással s kutattam az utca mellett mulatságok forró levegőjében, színházak elsötétített páholyaiban, az emberraktárak minden kirakatában. S közben dühös voltam magamra. Mit akarok én e leánytól? Szeretem? Nem. Mindössze egy rövid feleletet akarok az én hosszú, epedő kérdésekre. S éreztem, hogy előbb-utóbb az utcán meg fogom kapni a legostobább választ: mikor meg fogom látni az én alvajárámat valami filiszter karján három-négy porontyval.

S mégis kerestem.

Nyár derekán róttam megint az utcát. Az aszfalt meglehetősen néptelen volt, az emberek a zöldbe húzódtak s csak a kocsíúton haladtak rengeteg számban a fogatok. Máskor feléjük sem néztem. Mit törődtem én azzal a sok magamutogató asszonykával, a gyermekeit vagy szeretőjét kocsikáztató, itthon maradt idős mágnásokkal, a kik ilyenkor - mint a bolond - kergetőznek a ligetbe, vissza és újra a ligetbe? Most a kocsikat is megvizsgáltam, mert őt kerestem valamelyikben, a melynek száma vagy címere közelebb vihetne hozzá. S a kocsik gyors ügésben haladtak, míg én választ váró örök kérdéssel lassan botorkáltam előre, akárhová: csak egy kis rövid válasz után.

S a liget közelében, holott egy sereg gyermek hanczúrozott a villák rácsozatai előtt, egyszerre megláttam. Ugyanazzal a csodás, mit sem látó nézéssel, azzal a bolondító hidegséggel ült a kocsiban s mellette... No most már nyomon vagyok. Hisz ez az orvos nekem jó ismerősöm.

Mikor az alkony leborúlt a ligetre, kimentem hozzá intézetébe.

Megtaláltam.

- Doktor úr: egy kérdésem van, melyre önnek válaszolnia kell.

- Azt akarja tudni, ki az a leány a kivel ma együtt látott?

- Azt.

- Éppen a hetedik, a ki kérdi.

- De az első, a ki nem megy el, ha választ nem kap. Én egyenesen megbolondulok s akár mindjárt itt tarthat az intézetében.

- No, no.

- Három év óta minden tavaszon láttam egyszer az utcán s bármeddig követtem, nem tudtam hozzája férni. Eltűnt szememből, mint egy tündér. Értsen meg, doktor úr, én nem vagyok szerelmes e nőbe, én nem bánom, ha azt mondja, hogy egy ostoba bankárnak vagy olajkereskedőnek a felesége vagy akár szeretője, csak tudni akarom, hogy kicsoda. Tudni akarom, hogy mi az, amit az a különös két szem elárulni nem akar...

A doktor nevetett.

- Szeretném önnel megtenni azt a tréfát, amit az én mathézis-professzorom cselekedett meg egyszer az egész osztályával. Mikor nagyon sokat bajlódunk egy hosszú egyenlettel, megkérdezte a legjobb tanulóját, hogy milyen egyenlet az; s feleltek sorra mindenfélét, míg az öreg professzor végre dühösen fakadt ki, hogy szamarak vagyunk. S felelt a kérdésre ő maga: »hát *unalmas* egyenlet«.

- ?

- Az emberek a fifikus kérdésekre mindig távol keresik a választ s nem akarnak a legelsővel, a legúszélíbbel felelni. Pedig ez a legigazabb.

A tornácra vezetett s lemutatott az intézet hatalmas kertjébe. Egy arabeszkéből formált nagy virágtérre mutatott, melynek közepén szellős filagória állott. S ahogy odanéztem, megláttam

az én alvójárámat, amint akkor is merően, gondolat nélkül nézett maga elé. Az alkony daczára is jól láttam. Aranyszín hajából csüggeteg virág lógatta ki szomjas szirmait s gyönyörű terméthez fehérvirágos ruha simult. Világosan láthatott ő is bennünket, de egyetlen mozdulata sem mutatta, hogy észrevett.

A doktor némi részvétellel szólott:

- Az a két szem nem is árulhatott el semmit, mert ebből a szemből hiányzik a lélek. A szegény gróf-leány beteg...

S megkaptam a választ. Az alvajáró úgy született lélek nélkül. Egy ragyogó világ várta s ő azt soha sem tudta megismerni. Mint Hofmann meséjében a professzor gépleánya, Antónia: szép volt és egyéb semmi. Május elején olykor kiengedték az utcára s ilyenkor bizonyos távolságban grófi cselédek kísérték minden feltűnés nélkül; nyáron szülei elutaztak s ő itt maradt az én ismerősöm intézetében; ősszel visszavitték a kastélyba, a hol külön lakosztálya, külön cselédsége volt s ott élt a világtól elzárva, öntudatlan, lélek nélkül.

- Nem hallhatnám legalább a hangját?

A doktor elvezetett s a karjával intett.

- Ne kívánja hallani. Ennek az isteni madárnak hangja egy papagájé...

Vissza se néztem, úgy siettem vissza a városba. Eszembe jutott az az elhaló, gyöngé hang, mely azt súgta felém: »az élet egész gyönyöre ez a keresés...« S az esti főváros morájában, közepette a ligetből hazasiető tömegnek, megvallottam magamnak, hogy a titkok nyitjának keresése gyönyör, de a megfejtés kiábrándít s aki a keresésben túlbuzgó: élete egyetlen gyönyörének rózsájáról tépegeti ostoba kézzel a szirmokat...

INTERMEZZO.

Mikor az ilyen három hónapos Góliátnak ajkán a legkeservebb sírás után egyszerre valami remegő mosolygás kél, a rózsás szemhéjak nem csukódnak ugyan le, de a nagy, kék szemek már csak bizonytalanul néznek ki alóluk, akkor még egy kis zümmögő nóta kell s Góliát úr tánczó napsugarak és terjengő verőfény daczára elalszik. A kis mama fölébe hajlik, a pillanat ihletéből fakadt melódiát dúdol, a szöveget hozzá a kis bábé keresztnevének mindenféle variánsa szolgáltatja s mialatt a selyemmennyezetes kocsi édes terhével ide-oda libben: az apróság lassan elszenderül. A függönyök hirtelen leomlanak, a játszó napsugarak, mint akik félnek, hogy rájuk zárják az ajtót, fejvesztve osonnak ki a szobából, egyszerre homályos és csöndes lesz minden s a természetnek tompán behallszó nyári zugása már nem egyéb, csak egy altató melódia, mely körülzsongja a Góliátot és mélyebbre, mélyebbre erősíti álmát.

A kis mama utolsót mosolyog a gyermekére. Besiet a fürdőszobába s mialatt gyorsan fürdeni készül, még inkább a maga megnyugtatóására, újból zümmögi az altatót. Aztán a rózsás tagok belemélyednek a vízbe, hallik a tiszta, éles csobogás s most már csak elmosódva, szakadozottan tör be a kis Góliáthoz:

- Laczi-csacsi-tacziaka...

I.

Laczi alszik és mosolyog. Akár csak egy nagy ember, az egyik kis kacsóját odahuzza a füle alá vánkosnak, a másikat pedig ott pihenteti a pihegő kis keblén. Nehány szemfüles napsugár, mely a függönyök hasadékán fűrén visszaosont, odatánczol a kis fejhez és szökdösve, pajkosan tornázik a Góliát úr orrán. Hajmeresztő saltomortálékkal terem hol a homlokán, hol a meleg ajkak alatt, a kövérkés állán. Az egyik sugár, mintegy odaszögezve, folyton a Laczi orrán ül, mintha azt a szeszélyes tetoválást nézegetné, melyet az impertinensül nyugtalan kacsók körmei cselekedtek meg a kis arczocska legexponáltabb helyén. Vékony, vöröses vonalak, megszakadva és ismétlődve, keresztezve és egymást árnyékolva mutatkoznak a kis orron, ahogy a két szabadjára engedett kis kacsó meghasogatta szegényt. A bábész sugár sokáig elnézi, míg egyszer az alvó Góliát megmozdul s büntető kezét fölemelve, egy orrcsapással elkergeti onnan.

A fürdőszoba ajtaja kissé nyitva van s behallatszik a kádba szorított tenger neszelése. A bábé nem hallja. Nyugodtan alszik tovább s jobban elnyújtja fejét a tarka cicza is, mely a gyermekkocsi mellett, a megszökött napsugaraktól meleg szőnyegen alussza az igaz ciczák álmát. Alszanak mélyen, édesen, ahogy csak egy bábé és egy cicza tudnak aludni juniusi, tikkasztó melegben.

Egyszerre a levegő megmozdul, a csönd ijedten szedegeti lábát: éles, erős zúgás hallszik. Mintha valami levegőbeli veterán-banda indulna nyári kirándulásra: csodálatosan ördögi muzsika szólal meg. Nem látni semmit, de valamelyik sarokból - Isten a megmondhatója, hogy melyikből - egyszerre megindul valami s előtte, utána, fölötte és alatta zúg, muzsikál, lármázik a levegő. Az ablak felől huzódó sugarak aranyhidján a porszemek, mint a veterán-bandák előtt futó suhanczok, kavarogni kezdenek s még öregbíteni látszanak a banda lármáját. Egy aggódó sejtelem, félénk várakozás az egész szoba s minden megmozdult atom a szörnyeteget lesi. S a sugárhidon egyszerre látható lesz alakja. Szivárványos a szárnya, brutális a röpte, ezerszemű a feje, óriás ő maga: egy hatalmas nyári légy. Nem is látszik, hogy mozgatná a szárnyát, de ahogy végig hasít a levegőn, mindjobban erősödve hallatszik ördögi muzsi-

kálása. Fölcsap az égig (majdnem a szobatetőig), aztán le a végtelenségig (szinte a szőnyeget éri szárnyaival), s aztán szeszélyesen, folytonos zúgás közben kavarog föl és le minden becsületes porszemnek rémületére.

A czicza fölébred s elnyulva, fekvőhelyéből nézi a csendháborítót. Nagy, zöld szemei fénylenek a felháborodástól s remegő teste mutatja a dühöt, mely rajta erőt vesz. Jaj, ha a szörnyetegnek eszébe jutna, hogy szeszélyes röptében az ő pihenője felé vegye útját! De a légynek szerencsés ösztöne van, mint minden szörnyetegnek. Csodálatos biztonsággal tudja elkerülni ellenfelét s mégis úgy tenni, mintha nem félne s csak azért kerülne, mert nem is veszi észre. Pedig ilyesmi föl sem tehető, mert hiszen a légynek, mint minden szörnyetegnek, ezer szeme van. A vad röpködés nem szűnik, az ördögi muzsika egyre hangzik s az aranyhídon a porszemek féltükben már azt sem tudják, hogy merre ugráljanak.

S a légy egyszerre odacsap - Góliátra. Szivárványos szárnyait megpihenteti, vékony lábait kezdi mozgatni s méltóságosan fölsétál a hegyre, a bété orrára. Talán itt, a bástyafokon, a diadalmi zászlót is meglobogtatja. Az ünnepélyes perczben a muzsika is elhallgat, mély csend uralkodik s a levegő úgy tesz, mint nagy néptömeg szokta, ha a hódító kiáll az emelvényre: hallgat és várja a győző megnyilatkozását. De könnyebb egy szörnyetegnek győzni, mint nyilatkozni. A légy némán áll »diadalma bástyafokán«, míg egyszerre a bástyafok megmozdul alatta. Az alvó Góliát elveszti türelmét, összehúzódik és megnyúl, hatalmas lélegzetet vesz és aztán nagyot trüsszent. A szörnyeteg rémülten száll el, a muzsika újra megszólal, az aranyhídon a porszemek ujjongva tánczolnak s a fürdőszobából nevető, édes hang szökik be:

- Egészségedre, édes taczikám!...

Góliát alszik tovább.

II.

Csodálatos összetartás van a veszedelmek között. Ha egyikük kiszabadul börtönéből s ráronthat valamely emberfiára, bizonyos, hogy legalább még néhány veszedelmet von maga után. A háromhónapos Góliát sem örvendhet sokáig szabadulásának. Az aranyhídon még folyik a szabadulás ünnepének mámora, Laczika is nyugodtan alszik már, diónyi kacsója ott nyugszik azon a hófehér nyakfogón, melyre kék selyem betükkal van bevarrva Góliát legtermészetesebb foglalkozása: »Apa kedvencze« - s immár új veszedelem fenyegeti. A czicza, ha egyszer erőszakosan felköltik, nem marad egyhamar nyugodtan. A szőnyegről felugrott egy székre s onnan már csak egy czicza-gondolat volt a mennyezetes kocsi, melynek habos, fehér párnáiból olyan fészkek kerül, hogy a czicza-öregapja sem kívánhat különbet. S a czicza nem tagja a mértékletességi egyletnek s nem kerüli a jót, ha egy ugrással elérheti.

A kocsi hatalmasat libbent, Góliát egy pillanatra megremegett, aztán a kocsi is, Góliát is szépen visszakerültek a régi állapotba s a czicza most már benn van a kocsiban. Illedelmesen, ahogy egy jó szolgálhoz illik, odafeküdt a kis gazdája lábaihoz s egyet nyalva a talpán, álomra nyúlt. Meg lehetett elégedve fészkével, mert hosszú bajsza kéjesen remegett, míg szemei lassan lehunyódtak. A fészkek két pihenőjének halk pihegése összeolvadt s a szobában újra csend...

Bété megmozdul. Ugy kell lenni, hogy miután az úr álmában is úr, megérezte az injuriát, a cziczának jogtalanul idegen birtokba törését. Nyomorult betörőkkel szemben igazi úr nem használja a kezét, még álmában sem; következésképpen Góliát a lábával jót rúgott a cziczán. Ezt, mint igazi úr, egészen gépiesen és ösztönszerűleg tette s nem tartotta érdemesnek, hogy ily csekélység miatt álmát megszakítsa. Csakhogy viszont a szolgák a világ fennállása óta

mindig alattomosak és bosszuállók voltak. Következésképpen a cicca a rugásban nem megérdemelt büntetést, hanem oktan erőszakot és igazságtalanságot látott. Ehez képest egy pillanatra fölnézett urára, aztán föllebb feküdt a bété mellére. Nyilván úgy gondolkozott, hogy ha a lábaiddal rugdosol, majd fekszem oda, ahol nincsenek lábaid. S szépen lepihent a Laczika tenyéryi mellére...

A fürdőszobából még mindig az a kedves, neszelő hullámjáték hallszik, a hütelen napsugarak már nemcsak a bété arcán, de a cicca fényes szőren is eljátszadoznak, egyszer-egyszer valami halk zümmögés ered, mintha valahol dalolnának, a cicca zavartalanul alszik és...

A bété nehezen vesz lélegzetet.

Két kis keze önkénytelenül mozogni kezd. Mintha valami veszélyes forgatagból akarna kivezni, szabálytalanul, kétségbeesve emelgeti a karjait és csapkod velük mindenfelé, csak oda nem, ahova kellene. Űti a kis vánkosit, egyszer-egyszer a saját arcocskájára hull vissza a keze, aztán egy kicsit hörögni kezd és nyöszörögni, de csak úgy, mintha ébredni készülne. A kis mama, ha meg is hallja, legfőlebb csak sietni fog, de nem ijed meg. S még mindig nem ébred. Arcza elvörösödik, az egyik karja mereven fölemelve marad, mint egy vészjel s a kis szája - mint a túlrett cseresznye - hirtelen megnyílik. A lábai emelkednek, egész teste mozdulni akar, a homloka összeránczolódik s úgy tetszik, hogy nyomban sírva fakad. A cicca mindjobban nehezedik mellére, a sírás nem akar kezdődni s egyszerre Góliát - fölébred.

Nem sír, csak - mintha igazán veszélyt érezne - most már irányítani tudja a kezét. S a kis kéz, ahogy lecsap, erősen belekapaszkodik a cicca fülébe.

A katasztrófának ki kell törnie.

A cicca felugrik s most már áll a bété mellén. A fülét kiszabadította s mialatt a gyermek nehányszor kapálódzik a karjaival, nyakát megnyujtva, zöld szemeivel merően néz reá. Góliát is észreveszi a zöld pillantást s egy darabig farkasszemet néznek egymással. A helyzet így meglehetősen türehető, Laczika elég könnyen lélegzik s el is mosolyodik. Mintha ez a mosoly zavarba hozná a ciccát, nem tudja, hogy mit csináljon: feküdjék-e vissza vagy védekezzék. A bété egyik karja ismét meglendül s leesik a cicca fejére. De ez simogatás is lehet; a cicca csak egy percze húnnya be miatta a szemét, aztán újra nézi ellenfelét. A baba karja szaporábban lendül; valósággal ütni akar, ide-oda csapkod a karjaival s a cicca morogni kezd. A csapkodás nem akar szünni s a cicca megmozdul. Az egyik lába a bété nyakára nehezedik.

Éles, vad sikoltás hasít végig a levegőn.

A cicca mintha most már támadni akarna; a bété sikolt és hörög, a fürdőszobából ijedt lárma hangzik s csak egy percze telik: nedvesen, egy lepedőbe burkolózva szökik be a kis mama. Egy másik percze: a cicca megtiporva sompolyog el, Góliát ott csüng a mama keblén...

III.

...És Góliát ott nagyon jól érzi magát...

FELHŐS ALKONY.

Mikor a juliusi meleg beállott, a diófa alatt kényelmes ágyat hevenyésztek számára. Azon pihentette a beteg Bertók István hetven éves testét. A kövér árnyékban behúnyta a szemeit s úgy tett, mintha aludnék. Az utóbbi időben valóságos sportot űzött abból, hogy környezetét megcsalja s aki nem tudta meglesni, azt hihette, hogy az öreg naphosszat egyebet sem tesz már, csak alszik. Pedig a betegségtől foltos szemhéjak alatt azok az apró, szűrős szemek örökösen lesben álltak, hogy valamit észrevegyenek, a két füle pedig - mint valami ravasz vadállat - dühösen figyelt, hogy meghalljon egy hangot, egy szót, mely végét vesse az ő kinos tépelődésének.

Az udvaron cselédek dolgoztak, találkoztak s ha olykor egymással szóba állottak, az öregnek furcsa beszédeket kellett hallania.

Az öreg Heléna, aki harmincz éve szolgált nála, néha egészen hangosan felelt a cselédek kérdésére.

- Nem tud megdögölni, pedig csak úgy liheg a sok bűntől. Ha én oly fiatal volnék, mint a felesége, szerencsikát adnék neki, hogy elpusztuljon. De az a bolond még ápolja, még itt akarja fogni a vén kutyát...

A vén kutya a diófa alatt hunyorgatta a szemeit s föl szeretett volna ugrani, hogy megfojtsa azt a vén pletykafészkét, de türtőztette magát és tovább figyelt. S hallania kellett, hogy a cselédek között nem akad egy sem, aki a pártját fogná, inkább egymáson is túltesznek abban, hogy szidják őt és szánakozzanak a fiatal feleségén. Valamelyik leány azt mondta, hogy egy olyan harmincz éves asszony még másodszor is férjhez mehetne; akad még ember, aki rajta felejtse a szemét s a kis leányával együtt is magához vegye. Aztán szidták azért, hogy szerencsétlenné tette a feleségét, mert anyává tette. Tudhatta volna, hogy az ő hetven évével hamar elpatkol s legalább ne hagyott volna kolonczt a szegény asszony nyakán. Bizony nem is lehetne csodálni, ha az az asszony valami csunyaságra vetemednék. És több effélet beszéltek össze a cselédek.

Az a szerencsika nem ment ki az öregnek fejéből. Az ágy mellől erős fűszálak hajoltak föl hozzá s csiklandozták az arcát. Nyögve fordult meg s derékban törte a füvet, hogy terhére ne legyen. A cselédek halk dörmögéssel húzódtak el s Bertók István egyedül maradt a napos udvaron. Újból behúnyta a szemeit s megpróbálta, hogy nem tudna-e csakugyan elaludni. A sok tépelődés, a sok elfojtott méreg, már nagyon kimerítették. A diófa vastag levelei a szellőben összeütödket, susogni kezdtek, a lombok közül egy-egy madárfüttty is felhangzott, az udvaron szárnyas jószág lármázott, a konyhákból olykor-olykor női hangokat hozott a szél s a nyári muzsika mellett a beteg vén ember egészen összezsugorodott. Valami fojtó melegséget érzett, mely a mellére nehezedik s nem engedi lélegzeni. Foltos, sárga arczára egy kis verejték ült.

Úgy tetszett neki, hogy valaki odaül melléje. Egy darabig nem akart fölnézni; hátha alvást színelve, megtudhatna valamit. Ettől a politikától várt az öreg legtöbbet. Perczek teltek el, a szemhéjai fölött meggyült a verejték s nem állotta tovább, föltekintett.

A felesége ült mellette.

- Azt hittem, alszol.

- Aludtam.

Az asszony letörülte róla a verejtéket. Bertók István egy darabig hallgatott, aztán lassan megszólalt.

- Vissza fogsz menni Romániába?
- Miért?
- Hátha meghalok, - fakadt ki a beteg - akkor is itt maradsz?
- Adtál nekem otthont; meghúzzuk magunkat Ilkával s itt maradunk, míg el nem kergetnek.
- De ez a ház már nem a mienk.
- Nem tudtam.

Megint csönd lett. A vén ember behúnyta a szemeit s mintha álmában fecsegné ki, elmondta, hogy az utolsó esztendőben a házikó ára is elúszott. Aztán szinte mosolygott, úgy megörült egy gondolatnak, mely eszébe ötlött. Ez az asszony talán azért tartott ki mellette, mert még mindig módosnak hitte. El kell neki árulni mindent, egészen elszegényedett, nem marad utána semmi; talán mégis csak kifakad, ha megtudja, hogy koldus-özvegy lesz. Kaján, csúf vigyorgás keletkezett a szája körül, mikor lassan előhozakodott a bajokkal, melyek vagyonát elvitték.

Az asszony szomorúan szólott:

- Akkor többet fog kelleni dolgoznom.

Méreg fogta el a vén embert, hogy ez az asszony nem akar kijönni a sodrából. Mint egy ravasz vizsgálóbíró, a legalattomosabb kérdéseken törte a fejét, csak hogy feleségét zavarba hozza, hogy végre elárulja magát. Mert a mióta az idegen cselédek beszélgetését kihallgatta, egészen bizonyosra vette, hogy ez az asszony nem önzetlenségéből ápolja. A lelkébe akart látni fenékig. Öreg ember különben is egy félelem, ha fiatal felesége van; ő pedig még beteg is. Nem hitt mostani jószágában s a hogy lázasan gondolkozott, kételkedni kezdett már abban a hét esztendőben is, melyet vele eltöltött. Ravasz módon szóvá tette házasságuk egész történetét.

Szemeit kissé felnyitotta s figyelte az asszonyt.

- A kis korcsmátokról álmodtam, ahol a mostohád mellett kínlódtál. Emlékszel?

- Emlékszem.

- Csúf, sötét korcsma volt, csúnya népség járt bele.

- Szegény oláhok voltak, akikkel mostohám kártyázott. Én szolgáltam pálinkával.

- Mikor lementem a vásárra, egyszer hozzátok tévedtem.

(- Az Isten igazította lépteidet.)

- Szép kis verekedéshez érkeztem.

(- Agyonütötték volna a mostohámat.)

- Hamisan kártyázott.

Az asszony csöndesen vágott közbe:

- Csak az oláhok mondták, én nem hiszem.

- Jó, jó - vigyorgott Bertók István - de leteperték. Az egyik gazember már ott tánczolt a gyomrán.

(- Engem is megfogtak - suttogta az asszony.)

- Úgy-e erős voltam még akkor? - ujjongott a beteg. - Nyolcz oláht úgy kidobtam, mintha ott sem lett volna. Mostohád a lábamat csókolta, te a kezemet...

(- Szerettelek érte mindig, most is.)

Ragyogott a beteg arcza s mialatt a szeme folyton az asszonyon pihent, egyszerre rezignálva, számítással sóhajtott:

- Hja, akkor erős voltam, most meg gyöngé vagyok, mint egy öreg kutya... Akkor még jó voltam férjnek, de most...

Nem fejezte be. A ház felől egy kis öt éves leányka futott hozzájuk, belecsimpaszkodott az anyjába és nevetett. Aztán felugrott s a kis szőke, fürtös fejcskáját odafektette az apja foltos, sárga arczára. Az öreg egy pillanatra valami gyengesség vett erőt s öregesen, szélesen csókolta a kis leányfejet, de aztán elfordította az arcát és behunyta szemeit. A gyermek átfutott a másik oldalra, ott újra akarta kezdeni a játékot a beteggel, az anyja még biztatta is, de Bertók István makacsul csukva tartotta a szemét s a játékot, a csókot, a nevetést úgy tűrte mozdulatlanul, mint egy halott. Az utolsó időben ez valóságos paszsiója volt. Végre is az asszony fölemelte a gyermekét s lassan besétált vele a szobába...

Vad tépelődéssel teljes napok bántották ezután az öreget. Az a régi mondás, hogy »a fiatalság hisz az asszonyban és kételkedik az Istenben, az öregség Istenhez fordul és nem bíz az asszonyban« rettenetesen megigazodott rajta. Míg öregsége dacára izmaiban érezte azt a féktelen erőt, melylyel ifjúkorában mindenkit bámulatba ejtett, nevetett azon, ha szidták, mert harmadszor is nősült és fiatal feleséget vett, de mióta ez a csúf betegség lepte meg s egyszerre összetört, mint egy megromlott gépezet, nem tudott szabadulni a gondolatától, hogy könnyelműségéért mindenki szidja és átkozza, a felesége is. Ha a fiatal asszony csak egyszer kifakadt volna előtte, ha csak egyszer is szemére veti, hogy szerencsétlenné tette, az öreg ember alattomosan, vigyorogva tudott volna visszavágni. De azzal a szelid hallgatással, azzal a türelmes odaadással szemben nem volt fegyvere. S hogy az a hallgatás, hogy az az odaadás valódi volna, azt még sem tudta elhinni.

Egy este, mikor az asszony elaltatta leánykáját s ájtott hozzá, Bertók István leült az ágya szélére s minden bevezetés nélkül ráförmedt az asszonyra:

- Hát miért fojtod magadba, miért nem átkozol?

A felesége ijedten nézett reá.

- István!

- Szidjál, átkozzál, de ne tedd magad, hogy szívesen vagy jó hozzám.

Az asszony sírva fakadt s csak arra kérte az urát, hogy lassabban kínozza, ne költse fel a gyermeket. A beteg mérgesen dörmögött s szokása szerint behúzódván ágyába, behúnyta a szemeit. Most megint úgy tett, mintha aludnék. Néhány nap telt el, az öreg folytonosan hallgatott, az asszony pedig ápolta, még sokkal gondosabban, mint azelőtt. A kis Ilusnak estenden oda kellett mennie a papa ágyához, hogy éjszakára elbúcsúzzék tőle; a vén ember azonban csukott szemekkel, összeszorított ajkakkal tűrte csak a gyermek kedveskedését s nem nézett volna rá egy világért sem. Úgy érezte, hogy ezért a gyermekért meg tudna bocsájtani az anyjának. Ő pedig nem akart neki megbocsájtani, ámbátor nem tudta, hogy miért kellene egyáltalán neki megbocsátania.

Mikor egy délután az öreg Heléna megint fecsegett a cselédekkel s megint emlegette a szerencsikát, Bertók István roppant lázzal várta meg az éjszakát. Akkor rákiáltott a feleségére, ki gyermekét ölelve aludt:

- Asszony!

Egy pillanat múlva ott ült mellette. A vén ember futva ránézett, de nyomban újra lehúnyta a szemeit.

Az éjszaka meleg levegőjében fojtottan jött ki a hangja:

- Megöllek, asszony, mielőtt te engem megölnél...

Felesége, reszketve, szomorúan hallgatta s azt hitté, hogy Bertók István lázban, eszméletlenül beszél. Nem is felelt neki. A vén ember dühbe jött s hangosabban szólott:

- Megöllek...

(Halkan, mint egy imádság, hallatszott: »István!«)

- Megöllek... Vagy mondd meg, mire vársz, miért ápolasz, miért nem átkozódol...

Felült az ágyában s ránézett merev, üveges szemekkel. Az asszony sikongva futott át gyermekéhez. Hangosan imádkozott, ahogy a torkán kifért s a két karját kiterjesztette a csöndesen alvó leányka fölé. Néhány perczig a vén ember csak ült és hallgatott, az asszony pedig egyre halkabban imádkozott, aztán egyszerre fölkelt s letakarta gyermekét. Mikor elkészült vele, lassan átment a férjéhez.

- Ölj meg István, engemet is meg a gyermekedet. Két éjszaka gondoltam már én is arra, hogy utánad megyünk, ha te itt hagysz, de ha ránéztem arra a gyermekre, éreztem, hogy nem lesz erőm. Ölj meg bennünket.

S lehajtotta fejét, mintha a halálos csapást várná.

Bertók István pedig felordított s hanyattvágva magát sírt, mint egy megvert állat.

- El fogtok pusztulni, el fogtok pusztulni... Pfuj, milyen nyomorult gazember vagyok...

Aztán behúnyta szemeit és nem akarta többé fölnyitni.

MESE.

Rózsák virultak az ifju fejedelem arcán és gombák a kis agyvelejében. A hivei nógatták, hogy válaszszon magának feleséget s mivel megszokta, hogy mindent felelőseinek ellenjegyzése mellett cselekedjék, előbb meg akarta hallgatni a bölcsek véleményét a - házasságról. Mintha a házasság dolgában a bölcsek nem volnának éppen olyan ostobák, mint én vagy akármelyik felebarátom. De a fejedelem úgy akarta s a fejedelemnek szabad bolondot is akarnia.

Hat országból hat bölcset hozattak és nyomban lakat alá tették. Ami a körülményekhez képest mindenesetre a legokosabb volt, mert a miniszterek hamar belátták, hogy a bölcsesség közveszélyes dolog és bolondot mível, aki fejedelmek és más romlatlan, naiv lelkek közelébe egy bölcset enged. Mert a közmondás hazug; az az igazság, hogy száz bolond nem képes annyi jót teremteni, amennyit egy bölcs le nem tudna rontani.

Lakat alá tették tehát a bölcseket, külön-külön cellába mindegyiket. S egy ódon biblián kívül mindegyik egy kis cédulát talált, melyre fel volt írva:

- Jól vigyázz, oh bölcs férfiú, mert a fejedelem mély bölcseséget vár tőled...

S ha egy bölcstől mély bölcseséget várnak, éppen úgy belebolondul, mint a legkisebb gyerek. Három napig gondolkoztak a bölcsek külön-külön s nem tudtak annyi okosat kisütni együttvéve, mint egy hóbortos, vakmerő gyermek, akinek szintén rózsák virultak az arcán, de az agyvelejében nem voltak gombák, mert valószínűleg nem is volt agyveleje, csak valami csodálatosan beszédes szive volt a kis nyomorultnak.

Az udvar együtt volt, tele színnel és ragyogással, ahogy az minden tisztességes operettben látható. Tán éppen annyi volt a különbség, hogy a fejedelem udvarában jobb komédiások voltak, mint minden tisztességes operettben. S aztán a korona is valódi volt, mely ott ragyogott az ifju fejedelem szépséges fején.

Bebocsátották az első bölcset. Ki is szólott ilyképpen:

- Oh fejedelem! Három napig gondolkoztam a házasságról és mondhatom neked, hogy nem lehet jó a házasság. Jól tudom én, hogy egymásnak teremtette Isten a férfiút és nőt, együtt is kell élniök, de azt hiszem, a törvénytudók rosszul állapították meg a formát, melyben most férfi és nő együtt él. Mert a házasság, mint az együttélésnek formája: törvény. Már pedig minden törvénynek jósága abban találja kritériumát, hogy mentül kevesebb kivételnek engedjen tért. Ha a kivételek többségben vannak, akkor a törvény rossz. A statisztika pedig azt bizonyítja, hogy több boldogtalan házasság van, mint boldog. Hogyan merjem én neked ajánlani a házasságot, mikor nem tudhatom, sikerül-e mindjárt először olyan párt találnod, aki hozzád való? Oh fejedelem, a házasság csak kísérlet s a te boldogságoddal nem szabad kísérletezni!

Az udvar a fejedelem arcát leste. Az arc rózsás maradt és mosolygó. Nyugodtan szólott:

- Bölcs férfiú! Az én kedves, édes anyám - hülő poraiban is áldassék - világra hozott engem, pedig nem tudta: boldog leszek-e vagy sem. Hidd el nekem, az egész élet is csak kísérlet, mégis nagyon kedves...

A bölcset visszavitték lakat alá és mialatt halk muzsika hangzott, bebocsájtották a másodikat. Bolondos, jóképű emberke volt, két huncut, szürke szem ragyogott ki a szakállas arcából. Az egész teste táncolt, mikor beszélt:

- Oh fejedelem! Az ember sokszor szeret, mert jól esik neki, de csak egyszer házasodik és nem bizonyos, hogy jól esik-e neki. Komolyan sohasem gondolkoztam róla. Végre is annyi

nagy probléma van, amelybe az ember kedvére belebolondulhat, mért választottam volna a legközönségesebb problémát? Az ember megházasodik, mint ahogy felöltözik: mert az úgy szokás. S ha nem kérdezed tőlem, hogy öltözködjél-e, mért kérdezed, hogy illik-e megházasodnod? Én beleugrottam a házasságba, mint a vízbe. Azért, mert akad három bolond, aki nem tud a vízben okosabbat tenni, mint hogy belefúl: - bizony nagyon ostoba volna az emberiség, ha sohasem menne vízbe. Igaz, hogy a sok híres filozófus közül egy sem volt nős, hogy Kant, Descartes, Spinoza, Leibnitz sohasem házasodtak s csak egy bölcs volt, aki megnősült: Szokrates boldogult kollegám, akinek felesége Xantippe volt, - de úgy látom, hogy ezek az urak nem éppen azért voltak bölcsek, mert nőtlenek maradtak. És most, oh fejedelem, láthatod, hogy nagyon bolond bölcs vagyok s ha volna udvarodban egy derék uri legény, akinek két fölösleges keze van: parancsolj rá, hogy lökjön ki, mert megérdemlem...

Az udvar nevetett, a fejedelem hallgatott.

A harmadik bölcset bocsájtották be. Nagyon öreg volt már; mesebeli szakállá volt, mely a földet septe s a hangja olyan gyöngén hangzott, hogy alig hallották.

- Oh fejedelem! Három napot adtak, hogy gondolkozzam a házasságról; három napot adtak és egyetlen könyvet sem. Honnan tudjak hát én tanácsot adni néked? Bocsásd rendelkezésemre könyvtáraidat, át fogom kutatni, föl fogom jegyezni, hogy miként vélekedtek híres nagy elődeim a házasságról, gloszszákkal fogom kísérni az ő véleményeiket, ki fogom bennük mutatni az ellenmondásokat, meg fogom magyarázni a házasságot jogi, társadalmi, filozófiai és élettani szempontból, de ne kívánd, hogy megmondjam neked: házasodjál-e vagy sem. Hadd kutatom át háromszáz hetvenkilenc könyvtáradat és öt kötetes munkában válaszolok neked, de abban a cellában, melyben három napig tartottatok, én nem tehettem egyebet, csak - aludtam. Mert édes az álom, oh fejedelem, és boldog, aki...

A fejedelem nem engedte, hogy befejezze a hosszú sóhajtást.

- Akadémiám boldog lesz, ha fölfedezhet, én jó öregem. Eredj vissza celládba és aludjál, mert édes az álom és boldog, aki föl sem ébred...

Az a halk muzsika újból hangzott, pajkos sugarak szökdöstek be a színes ablakon és tarka függő-hidak látszottak, amerre a sugarak himbálóztak. A fejedelem arcán halványodtak a rózsák, az udvar a negyedik bölcset várta.

Már az ajtóban is veszekedett.

- Mind bolond, aki házasodik. Isten hat nap alatt megteremtette a világot s a hetedik napon az asszony elrontotta. Hazudik a biblia: csak a férfiút teremtette az Isten, az asszonyt az ördög küldte ellene csatába. S a harc Isten és ördög között még nincsen eldöntve, akármit mondjanak a poéták. Míg férfi és nő küzd, míg asszony férfit csábít, a háboru nincs befejezve. De a nagy rombolásból már lehet sejteni, hogy az ég és pokol harcában ki lesz a győztes. Az ördögbe is, az ördög lesz a győztes. Századokról századokra ki lehet mutatni, mint lett butább és butább a férfi, ravaszabb és ravaszabb az asszony. A férfi mindig gyöngébb és gyöngébb lett, az asszony mindig erősebb és erősebb. Az ég azt mondta a férfiúnak: te úr vagy és tiéd a jog! A pokol azt felelte az asszonynak: te szolga vagy és tiéd *lesz* a jog! S a pokol okosabb politikus. Mert akié minden jog, az nem küzdhet jogokért, de a kinek semmi joga sincsen, minden jogért küzd. És ez a pokoli furfang bevált. A férfi minden jogáról lemond, hogy övé legyen az asszony s az asszony minden jogot magához ránt, hogy a férfi az ördögé legyen. Instrumentum diaboli! Az ördög fegyvere, az asszony, magában jön fel a pokolból és párosan tér oda vissza. Néha többet magával is, a mi nagyon kedvére van az ördög urnak. A legszelidebb asszony is visz egy áldozatot az ördögnek, az igazi asszony tizenegyet. Minden asszonyt ki kellene pusztítani, aztán hadd veszen a férfiú is, legyen vége a világnak és...

A fejedelem felugrott:

- És kezd meg te a sort. Üssétek le a fejét, aztán esetleg a többiét is...

A bölcs összerázkódott:

- Félreértettél, oh felség! Valakinek vigyáznia kell, hogy rendben menjen a pusztulás... És ki vigyázna, ha nem a bölcs?

- Vigyázzon a hóhér!

A bölcs mosolyogni próbált:

- Akkor tán inkább elszegődném hozzád - hóhérnak...

Az udvar nevetett, a fejedelem intett. A megjuhászodott bölcset elvitték cellájába.

Az ötödik bölcs német volt. Nagyon német, mert kissé minden filozófus német. Az ötödik a három nap alatt, melyet cellájában töltött, egész rendszert dolgozott ki a házasságról.

Igy szólt:

- Oh fejedelem! A világot úgy kell felfogni, mint egy embert. S a házasság a világnak az, ami egy embernek a táplálék. Szükséges, de okosan kell vele élni, mert különben megárt. Ahogy a világot ma táplálják, az nagyon rossz. Van egy ideám, mely a világot erősebbé tehetné. A husz éves férfi idősebb asszonyt vegyen nőül, a ki őt a husz éves kor minden veszedelmén keresztül vezethesse. Az ilyen nőnek szerelme később szinte anyaivá fejlődne és el tudná nézni, hogy a harminc évensé lett férj egészen fiatal leányt vegyen nőül, a kit viszont ő vezetne át az ifju kor veszedelmén. Mert társadalmi és emberi szempontból mondhatom, hogy a házasság husz éves korban szükséges, harminc éves korban hasznos, de nem szükséges, később azonban határozottan káros intézmény. Oh! fejedelem! Legyen erőd, hogy példa lehessél! Végy el egy idős asszonyt...

Az udvar feszengeni kezdett. Az idősebb hölgyek körében némi köhögés volt hallható. A fejedelem erőlködött, hogy komoly maradjon.

Lassan szólalt meg:

- Oh nagy bölcs! Él-e még anyád, vagy kedves nagymamád, hogy megkérhessem a kezét. Különösen kedves nagymamádat nagy gyönyörrel tudnám nőül venni, hogy büszke lehessen unokámra, a kiben ártatlan volnék...

A bölcs komolyan válaszolt:

- Sajnálatomra felség, anyámmal már nem szolgálhatok, ellenben nagyanyám él, de férjnél van harmadszor...

A bölcset gyorsan elkisérték s míg a halk muzsikát meg-megszakította az udvar ifjainak elfojtott nevetése, behozták a hatodik filozófust.

Csendes, szép öreg volt, a hangja is meleg, szimpatikus.

- Kelet az én hazám, oh felség, hol a gondolatok úgy jelennek meg, mint az álmok: eleven képekben. Öreg pátriárka hajléka mellett csodálatos rózsakerdő fekszik. Úgy reng, hullámszik, mint egy illatos tenger. Az ég közelebb hajlik, hogy gyönyörködje a rózsakerdőben; olyan közel hajlik, hogy szinte látni lehet a parányi angyalokat, amint vágyakozva lebámulnak rá. A föld sem tud nyugodt maradni alatta. Völgygyé omlik, hogy magába zárjon a rózsakerdőből egy darabot és dombbá torlódik, hogy egy sorból nézhesse az illatos virágországot. Kacagó, verőfényes napban hullámszik tovább a rózsakerdő. S egyszerre a jó szél arra hajt két ágról-szakadt vidám legényt. Az egyik megáll és ittasulva, mámorosan nézi a csodás erdőt. »Oh, ha

örökre itt maradhatnék, vagy ha elvihetném magammal csak egy szálát, hogy mindig lássam, mindig csodáljam!» A másik könnyelmű, vad fickó rákiált: »Ne siránkozzál gyerek, szakítok egyet belőle, ha olyan nagyon szereted!» S már feléje is siet a rózsaerdőnek, hogy óhaj nélkül leszakítson belőle egy szálát, de imhol előtte terem az ősz pátriárka és jóságos, édes hangon kéri: »Ne szakíts a rózsából fiam, ha nem kívánod, terhedre lesz neked, eldobod és meghal. De te másik, ha oly nagyon szereted, maradj nála vagy szakítsd le és vidd magaddal, hogy mindig lássad, mindig csodáljad...» Oh fejedelem. Ne szakíts óhaj nélkül virágot, ne házasodjál, ha nem érzed, hogy házasodnod kell s ha érzed, ne kérdezd, hanem házasodjál, mert nem azért van a leány, hogy te gondolkozzál, hanem azért, hogy elfelejts gondolkozni. És házasodjál, ne várd, hogy más tanácsolja neked. A rózsza, míg ifju vagy, gyönyöröd lesz s ha tested gyöttrődött, a rózsza édes olaja fel fogja üdíteni...

Nem szólott senki s a muzsika mégis játszani kezdett, valaki nagy hőséget érzett és felszakított egy ablakot, azon meleg folyamban hömpölygött be a ragyogó napfény s a terem egyszerre olyan lett, mintha levegőjében apró tündérek csókolóztak volna. A fejedelem lehajtotta a fejét, a rózsák eltűntek az arcáról, mélységes szomorúság vett rajta erőt s mert ő hallgatott, visszafojtotta hangját a bölcs is, az udvar is, csak a muzsika hangzott lassan, elmosódva, mintha egy álomból hangzanék ki.

S egyszerre sikoltás hasított át a csenden. Fiatalos, meleg sikoltás volt s mikor az udvar ijedten feltekintett: a nyitott ablakban egy gyerekleánykát vett észre. Szalmaszin haja ki volt bontva s mint egy sugárzápor, úgy omlott a gömbölyű kis vállaira. A mandula-szemei bámulva néztek a fényes udvarra s parányi szája, melyen a sikoltás kiszökött, még nyitva volt, mint szökevény madárka után a kalitka ajtaja. Az egyik kezével megkapaszkodott az ablakban, a másikkal pedig a kis mellén babrált. Talán egy akaratos ráncot akart rendreutasítani. Olyan volt a szépséges leányka, mint egy tünemény.

Az egész udvar hallotta, mikor a fejedelem félig sugva ejtette ki:

- A rózszaerdő... a rózszaerdő...

És most már maradhatott az udvar. A fejedelem letette a koronát és futott ki a szabadba. A hölgyek székekre állottak s úgy nézték az ablakból, mint siet a fejedelem a leányka után. És utolérte és átkarolta és mintha az öreg pátriárka megengedte volna, úgy csókolta az egész rózszaerdőt.

- Ki vagy, leányka? - kérdezte a fejedelem.

- Én vagyok - felelte ijedten a gyermek s csak később tudta megmondani, hogy az udvari kertész leánya. S ugyan honnan vennének a mesék annyi szépséges királynét, ha néha a kertészek leányai nem könyörülnek rajtuk? A szép gyermekből bizony királyasszony lett, a keleti bölcsből miniszter s minthogy a többi öt bölcset feledékenységből a cellákban hagyták, az egész országban csupa kedves bolond szaladgált és nagyon boldogak voltak. Rengeteg sok bolondságot követtek el minden nap, de ostobaságot egyet sem, mert a bölcseket feledékenységből a cellákban hagyták...

SZENT UJJAK.

Estefelé, egy külvárosi sörcsarnokban találkoztam vele. Valamikor édes atyámnál bádogos legény volt s olykor-olykor, ha a fővárosban találkozunk, megujul közöttünk az ismeretség. Rendesen megkérdi, hogy mit csinál édes atyám, én valami konvencionális szólánssal válaszolok s azután én sietek a redakciómba, ő pedig megy tovább Ujpest felé, ahol egy gyárban dolgozik. Nagyon csöndes, hallgató ember s azt hiszem, igen szorgalmas.

A csarnokban így alkonyat táján igen sokan voltak s az egyre érkező vendégeknek alig akadt helyük. Nem volt nagy választásom: odaültem melléje.

- Jó estét, Csermák.

Kissé zavartan köszöntött. Hamarosan kiitta sörét s úgy tetszett, hogy nyomban távozni akar. Nem voltam egészen tisztában, hogy nem miattam szökik-e, mert a milyen félénk természetű, kitelik tőle, hogy csak azért siet el, nehogy nekem terhemre legyen. Éppen azért néhány szóval marasztottam és Csermák azzal a félig menni kész alázatossággal, mely szinte azt mondja: »csak tessék parancsolni, azonnal elhordom magam«, - visszaült helyére, hogy kényelmetlen zavarát leplezze, még egy pohár sört rendelt s valami félénk mosolylyal tette hozzá:

- Pedig nem szoktam... egy pohárral éppen elég...

Aztán csakugyan előhozakodott a szokott kérdéseivel s mindenféle változatban kérdezősködött, csak hogy hosszabban kelljen válaszolnom. Közben a két szemét el-eljáratta az egész csarnokon s nekem úgy tetszett, hogy azt keresi: ül-e még olyan kopott mesterlegény-forma alak a helyiségben, mint ő? Voltak elegendő. Az ilyen külvárosi sörcsarnokok, vörös abroszaikkal, kopott pinczérekkel s a csarnokba torkolló konyháikkal, melyekből csak úgy áramlik a sokféle ételszag, - épinséggel nem valami válogatós szalonok. Gyári munkások ingujjban, néhány közelben lakó hentes s egy-egy fináncz tették a csarnok közönségét s maga a vendéglős, aki azelőtt rendőr volt, a fesztelenség tekintetében előljárt a jó példával.

Megszántam Csermákot s megkérdeztem:

- Hogy kerül maga ide?

- A feleségemet várom.

S aztán valami sajátságos mosolylyal, melyben zavar is volt, meg büszkeség is, hozzátette:

- Zongora-leczkéket ad odaát a gyári kisasszonyoknak...

- Zongora-leczkéket?

- Igen.

- Hát tud zongorázni?

- Oh kérem, hisz a bécsi konzervatóriumot végezte.

S egyszerre kigyulladt az arcza, zavara eltűnt, most már nem leste, hogy én beszéljek, hanem, mint a rossz diák, kit az a szerencse ér, hogy a sok leckeanyagból véletlenül azt kérdik tőle, amit éppen tud: azt az egyet lelkendezve, szélesen, színezve mondja el, nehogy egyebet is kérdezzenek tőle. - Csermák is beszélt, szélesen, színezve, szinte gyönyörrel. Látszott az arcán, a szemén, a hangján, hogy mennyire imádja, mennyire csodálja azt az asszonyt, akinek dicsőítésében szinte felolvadt.

Alig nézett rám; maga elé bámult, mintha csak magát akarná meggyőzni.

- Nagy szerencse ért vele, sohsem reméltem s nem is tudom, hogy nem szégyenli-e magát velem! Hisz én csak egy nyomorult munkás-ember vagyok s ő kisasszony volt, aki konzervatóriumot végzett. Én a harmadik emeleten laktam egy konduktor családjánál, s ha esténként hazamentem, úgy elhallgattam a játékát. Mert mindig játszott. A harmadik emelet kiállott a folyosóra, s ki csodálva, ki meg irigykedve mondta, hogy milyen gyönyörűen játszik a Votánék Erzsébetje. Mert Votán Erzsébetnek hívják, ki most az én feleségem. Az ablakaik nyitva voltak, a játék kihallatszott, beláthattam az ő kis szobájukba, csodálhattam az Erzsébet kipirult fényes arcát, szökdöső, finom ujjait s karcsu termetét, melyet a zongorára állított gyertyák fénye aranyos, sárga világításba fűrésztött. Nem mertem világot gyujtani az én kis zugomban, csak a sötétségből bámultam át, hogy ő ne láthasson, mert attól féltem, hogy leereszti a függönyöket, ha észreveszi, hogy minden este bámulom. Nem értettem, hogy mit játszik, de emlékszem, hogy sokszor dühbe jöttem, ha az ablak alatt a konduktorék felnőtt leányai fecsegni kezdtek. Annak a két otromba leánynak az fájt, hogy mért nem játszik Votán Erzsébet valami friss valczert, hogy ők egy kissé foroghassanak a folyosón. Egyszer le is püsszegttem őket, s a szemtelenek kikaczagtak, hogy tán szerelmes vagyok a kisasszonyba...

Csermák hirtelen fölemelkedett s fürkészve nézett ki a csarnok ablakán.

- Ugy rémlett, mintha a feleségemet látnám.

Aztán visszaülve folytatta:

- Azok a könyvelőék mindig tovább tartják ott. Az egy órával sohsem elégszenek meg. S ha legalább valami uzsonnával főznék le ilyenkor. Szegény Votán Erzsébet, mindig olyan éhes, ha hazajön.

Egy kis csodálkozással kérdeztem, hogy mért mondja a feleségét most is Votán Erzsébetnek.

Halkan, bizonyos titkolódzással felelt:

- Nem szabad tudni, hogy az én feleségem. Ha megtudják, hogy Csermákné, hogy egy bádogos-legény felesége, a nagy urak röstelnék a gyermekeikhez járatni. Inkább megtartotta a leánykori nevét... Hiszen a színésznők is így tesznek.

Egyet hörpéntett kancsójából és folytatta a megszakadt történetet.

- A konduktorék leányaira nem tudtam többé ránézni, mert olyan impertinensek voltak. De Votán Erzsébetet is sokáig nem láttam ezután. A gazdasszonyom, a konduktor felesége beszélt csak róla esténként. Erzsébetet nagy szerencse s egyszeribe nagy csapás is érte. Volt egy nővére, aki Romániába ment férjhez és igen gazdag volt, az küldözgetett is Votánéknak minden elsején egy kis pénzt. De egyszer a járandóságot nem a posta hozta, hanem román hajótiszt, aki az Erzsébet nővérének házában lakott s valami hivatalos dologban jött fel a fővárosba. Gazdag legény volt a román és csinos. Az a baj esett, hogy megszerette Votán Erzsébetet és el is jegyezte. Aztán visszautazott Romániába. Úgy volt, hogy tél utóján megülik a lakodalmat is.

- Magának ez persze nagyon fájt?

- Fájt. Bolond dolog volt, de a munkában alig vehették hasznomat. A szerelmes embereket az állam pénzén kellene ellátni, mert a maguk emberségéből, a milyen szerelmesek, bizony éhen halhatnának. Az én ablakaim azontul is nyitva voltak minden este, de hiába néztem ki, a Votánék ablakán a függöny mindig le volt bocsátva. Csak reggel láttam néha s fájt a szívem, úgy megfogyott az én kis szent Erzsébetem. A konduktorném pedig estenden mesélt tovább. A romániai nővér irigykedik; nem akarja megengedni, hogy az ő nővére nagyobb urhoz menjen nőül, mint ő. A hajótiszttal összeveszett, telehazudta a fejét ott a tisztnek, itt a lálynak

s hintette a konkolyt kettejük közé. A fiatal ember leveleiben megírta Erzsébetnek, hogy mint agyarkodik ellenük a nővére, de hozzátette, hogy nem engedi magát elriasztatni.

Ivott.

- Azután mégis engedte magát elriasztatni. Nem állotta a sok szekaturát s ott hagyta a várost városnak, s menyasszonyát menyasszonynak. Szegény kis Votán Erzsébet! Halovány, átlátszó lett, mint a tavaszi rózsa. Az ablakai megint megnyíltak, újra játszott, a folyosók újra megteltek s én még sem tudtam többé olyan gyönyörrel hallgatni. Nekem úgy rémlett, mintha csöndes zokogását hallanám az Erzsébet elgyötört lelkének. Talán meg is mondtam a konduktornénak. S egy este majd összerogytam, mikor a gazdasszonyom egyszerre megszólalt:

- Mért nem kéri meg szegénykét? Tudom, hogy hozzáadnák.

- Egy rémület voltam, két napig haza sem mertem menni, csak éjfélután, mikor a nagy lakóház népe már aludt. Ébren féltem s álmomban Votán Erzsébet intett felém. Harmadnap a gazdasszonyom ismételte mondását s én reszketve feleltem, hogy nincs bátorságom, s néhány nap múlva egy érthetetlen, mámoros, csodákkal népes álom lett nekem az egész élet. Engem vőlegénynek hívtak s Votán Erzsébet hidegen, félénken, de gyakorta rám nézett. Egy délután egyedül maradtunk s Erzsébet megszólalt: nem szeret, de az enyém lesz a nővére miatt, akire nem akar többé szorulni... akarom-e?... Akartam. És soha sem reméltem, hogy szeretni fog, csak szerettem. És öt év óta vagyunk együtt, öt év óta imádom és szeretem s Erzsébet egy szent...

Az átellenes gyárból egy nő lépett ki; Csermák megint felugrott, de nem Votán Erzsébet volt.

- Mit nyujthattam én neki? Reggeltől estig ott vagyok a gyárban. A kezem piszkos, feltörött, a szokásom durva, parasztos és az otthonom uri. Még zongoránk is van. Azzal az ő tiz ujjával keres, többet, mint én. Leczkéket ad. Azt mondja, hogy az neki gyönyör s bele kell nyugodnom. Most már ő nem enged engem nehéz munkára menni. Az én édes, finom, ragyogó otthonom az ő műve, ő teremtette... az ő szent ujjai... És nem tesz nekem soha szemrehányást. Nem. Tudom, hogy nem szeret, de mégis nagyon jó hozzám s én csodálom. Délelőtt dolgozom s délután őt kísérem a leczkékre. Mindenütt megvárom s aztán este együtt megyünk haza. Egy kis gyermekünk is van...

Ragyogott a szeme. Egyszerre felugrott s egy kis lázzal szoritotta meg a kezemet. Aztán kisietett.

Utána néztem.

A gyárból egy alacsony, kissé pupos, koravénült asszony jött ki. - Egészen olyannak látszott, aki az önkéntes mártíromság szerepében nagyon jól találja magát. - Nyomban észrevette Csermákot, de egy darabig egyedül ment és Csermák, mint aki megértette, messziről hiven követte. - Mintegy száz lépésnyire aztán megvárta férjét, elébe nyujtotta a kezét és a munkás, a feltörött kezű, durva Csermák lehajolva, megcsókolta a Votán Erzsébet szent ujjait...